

CYNGOR SIR CEREDIGION

Adroddiad i'r: Cyngor

Dyddiad y cyfarfod: 23^{ain} Medi 2021

Teitl: Datganiad Amrywiaeth mewn Democratiaeth

Pwrpas yr adroddiad: Ceisio cymeradwyaeth o'r Datganiad 'Amrywiaeth mewn Democratiaeth' a chytuno ar y camau nesaf

Er: Penderfyniad

Portffolio'r Cabinet ac Y Cyngorydd Ellen ap Gwynn, Arweinydd y Cyngor Aelod y Cabinet:

1. Cefndir

Dros y blynyddoedd diwethaf, mae Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru wedi bod yn cymryd camau i hybu cydraddoldeb rhywiol ac amrywiaeth mewn democratiaeth leol a sicrhau bod y rhwystrau a'r heriau i ddenu cyngorwyr mwy amrywiol yn cael eu cymryd. Nododd Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru mai'r rhwystrau a'r heriau oedd, yn fras:

- Ymrwymiad amser ac amseroedd cyfarfod;
- Diwylliant gwleidyddol a sefydliadol;
- Gofal plant a chyfrifoldebau gofalu eraill;
- Beirniadaeth gyhoeddus a cham-drin ar-lein;
- Cydnabyddiaeth ariannol ac effaith ar gyflogaeth; a
- Diffyg modelau rolau amrywiol a bod yn ddeiliad y swydd.

Wrth i ni agosáu at yr Etholiadau Lleol sydd i'w cynnal ym mis Mai 2022, cytunodd Cyngor Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru yn unfrydol y dylai'r holl Awdurdodau Lleol gytuno i Ddatganiad Amrywiaeth mewn Democratiaeth a rhoi ymrwymiad cyhoeddus clir i wella amrywiaeth.

Mae yna lawer o bethau eisoes ar waith neu'n cael eu datblygu'n lleol neu'n genedlaethol. Mae'r rhain yn cynnwys:

Yn lleol:

- Canllaw i Ymgeiswyr ar gyfer darpar ymgeiswyr yn yr Etholiadau Lleol. Bydd hyn yn manylu ar rôl Cyngorydd, y gwahanol Bwyllgorau, y broses enwebu ac ati;
- Ymgysylltu â phobl ifanc 16 a 17 oed a gwladolion tramor i'w hannog i gofrestru i bleidleisio;
- Galluogi cyfarfodydd hybrid i gael eu cynnal a fydd yn rhoi hyblygrwydd i'r rheini;
- Darlledu cyfarfodydd neu alluogi pobl i ymuno â chyfarfodydd o bell fel y gallant weld y math o drafodaethau sy'n digwydd;
- Gwneud arolwg mewn perthynas ag amseriad cyfarfodydd y Cyngor, y Cabinet a chyfarfodydd Pwyllgorau;
- Bod gan aelodau fynediad at wasanaeth Cwnsela'r Cyngor;
- Bydd rhaglen Gynefino Aelodau ar waith yn dilyn yr Etholiadau ym mis Mai.

Yn genedlaethol:

- Mae cynghorwyr yn cael cydnabyddiaeth ariannol am eu priod rolau (fel y nodir yn Adroddiad Blynyddol Panel Annibynnol Cymru ar Gydnabyddiaeth Ariannol ac yr adlewyrchir yn Rhestr y Gydnabyddiaeth Ariannol i Aelodau a gymeradwyir gan y Cyngor bob blwyddyn);
- Anogir cynghorwyr i hawlio am gyfraniadau tuag at gost gofal am gyflawni dyletswyddau a gymeradwywyd;
- Mae gan Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 ddarpariaeth sy'n galluogi dau gynghorydd neu ragor i rannu swydd weithredol (Aelod o'r Cabinet), gan gynnwys rôl Arweinydd yn ogystal â rolau fel Cadeirydd ac Is-gadeirydd y Cyngor a Chadeirydd ac Is-gadeirydd unrhyw Bwyllgor;
- Mae'r Ddeddf hefyd yn darparu ar gyfer absenoldeb teuluol ar gyfer absenoldeb mamolaeth ac absenoldeb mabwysiadwr ac absenoldeb rhiant;
- Mae Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru yn paratoi Canllaw i Gynghorwyr;
- Mae Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru yn paratoi Disgrifiadau Rôl Aelodau;
- Bydd modiwlau e-ddysgu ar gael i Gynghorwyr yn dilyn yr etholiad.

2. Cynllun Cydraddoldeb Strategol

Mae Cyngor Sir Ceredigion wedi cymeradwyo ei Gynllun Cydraddoldeb Strategol, ar gyfer 2020-24, '*Ceredigion Teg a Chyfartal.*'

Amcan Cydraddoldeb 3 y Cynllun Cydraddoldeb Strategol yw: Ymgysylltu a Chyfranogi - sicrhau ein bod yn ymgysylltu'n effeithiol â phobl sy'n rhannu nodweddion gwarchoddedig. Galluogi pobl i ddylanwadu ar benderfyniadau a chael cyfle i gymryd rhan mewn bywyd gwleidyddol a bywyd bob dydd.

Rhestrir y ddwy weithred ganlynol yng Nghynllun Gweithredu'r Cynllun Cydraddoldeb Strategol:

3.4 Byddwn yn cefnogi'r rhaglenni a chynlluniau i gynyddu cynrychiolaeth mewn gwleidyddiaeth leol a gwneud penderfyniadau yn lleol, yn enwedig ar gyfer menywod, pobl anabl neu bobl o leiafrifoedd ethnig.

3.5 Byddwn yn cefnogi ymgysylltu â phobl ifanc 16 ac 17 oed os yw'r oedran pleidleisio yn cael ei ostwng yng Nghymru.

3. Datganiad Amrywiaeth mewn Democratiaeth

Cytunodd Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru ar y Datganiad a ganlyn:

Mae'r Cyngor hwn yn ymrwymo i fod yn Gyngor Amrywiol. Rydym yn cytuno i:

- *Rhoi ymrwymiad cyhoeddus clir i wella amrywiaeth mewn democratiaeth*
- *Arddangos diwylliant agored a chroesawgar i bawb, gan hybu'r safonau uchaf o ymddygiad*
- *Ystyried amrywio amser cychwyn cyfarfod y cyngor a chytuno ar gyfnodau toriad i gefnogi cynghorwyr gydag ymrwymadau eraill; a*
- *Nodi Cynllun Gweithredu o weithgaredd cyn etholiadau lleol 2022*

Felly, argymhellir bod Cyngor Sir Ceredigion yn cymeradwyo'r datganiad yn llawn fel y cytunwyd gan Gyngor Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru.

4. Camau nesaf

Os bydd y Cyngor yn cytuno i gymeradwyo'r Datganiad, cynigir y dylai'r Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd, ar y cyd ag Arweinwyr y Grwpiau gyda'r nod o gytuno ar gynllun gweithredu wrth i ni agosáu at etholiadau lleol 2022.

	Oes Aseiad Effaith Integredig wedi ei gwblhau? Os nad oes, dywedwch pam
	Crynodeb:
	Hirdymor: Nod y Datganiad Amrywiaeth yw sicrhau bod y Cyngor yn adlewyrchu'r gymuned y mae'n ei chynrychioli yn well dros y blynyddoedd i ddod.
	Integreiddio: Mae'r Cyngor yn bwriadu gweithio gyda Chymdeithas Llywodraeth Leol Cymru ynghyd â grwpiau gwleidyddol.
Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol:	Cydweithio: Bydd Arweinwyr Grwpiau a Chynghorwyr presennol yn gweithio gyda'u priod grwpiau gwleidyddol i annog recriwtio ymgeiswyr o grwpiau sydd heb gynrychiolaeth ddigonol.
	Cynnwys: Bydd gwybodaeth ar gael ar wefan y Cyngor a fydd yn rhoi gwybodaeth am rôl Cynghorydd, beth sydd ar gael iddynt i'w cefnogi yn y rôl ac ati.
	Atal: Bydd gwybodaeth ar gael ar wefan y Cyngor a fydd yn rhoi gwybodaeth am rôl Cynghorydd, beth sydd ar gael iddynt i'w cefnogi yn y rôl ac ati.
Argymhellion:	I'r Cyngor: (i) cymeradwyo'r Datganiad Amrywiaeth fel y cytunwyd gan Gyngor Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru ac fel y nodir ym mhwynt 2 yr adroddiad uchod; (ii) cymeradwyo bod y Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd, ar y cyd ag Arweinwyr y Grwpiau, yn cytuno ac yn cyflawni cynllun gweithredu sy'n arwain at etholiadau lleol 2022 gyda'r bwriad o wella amrywiaeth mewn democratiaeth.
Rheswm dros y penderfyniad:	y Ymrwymo i fod yn Gyngor Amrywiol.
Trosolwg a Chraffu:	Ddim yn berthnasol
Fframwaith Polisi:	Ceredigion Teg a Chyfartal 2020-24, Cynllun Cydraddoldeb Strategol Cyngor Sir Ceredigion.

Blaenoriaethau Corfforaethol:	Yn cyfrannu at bob un o'r Blaenoriaethau Corfforaethol: <ul style="list-style-type: none"> • Hybu'r Economi • Buddsoddi yn Nyfodol y Bobl • Galluogi Cydnerthedd Unigolion a Theuluoedd • Hyrwyddo Cydnerthedd Amgylcheddol a Chymunedol
Goblygiadau Cyllid a Chaffael:	Dim - o fewn cyllideb y gwasanaeth.
Goblygiadau Cyfreithiol:	Dim
Goblygiadau staffio:	Dim – o fewn adnoddau'r gwasanaeth.
Goblygiadau eiddo / asedau:	Dim.
Risg(iau):	Dim
Pwerau Statudol:	Ddim yn berthnasol
Papurau Cefndir:	<ul style="list-style-type: none"> • Adroddiad Blynyddol Panel Annibynnol Cymru ar Gydabyddiaeth Ariannol 2021/22; • Rhestr Cydnabyddiaeth Ariannol Aelodau 2021/22; • Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021; • Ceredigion Teg a Chyfartal 2020-24, Cynllun Cydraddoldeb Strategol Cyngor Sir Ceredigion.
Atodiadau:	<p>Atodiad A – Adroddiad Cyngor Arbennig Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru</p> <p>Atodiad B – Llythyr Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru at bob Cyngor</p>
Swyddog Arweiniol Corfforaethol:	Lowri Edwards Swyddog Arweiniol Corfforaethol: Gwasanaethau Democrataidd (Pennaeth Gwasanaethau Democrataidd)
Swyddog Adrodd:	Lowri Edwards Swyddog Arweiniol Corfforaethol: Gwasanaethau Democrataidd (Pennaeth Gwasanaethau Democrataidd)
Dyddiad:	14 ^{eg} Gorffennaf 2021

CYNGOR ARBENNIG CLILC

GWEITHGOR CLILC AR AMRYWIAETH MEWN DEMOCRATIAETH LEOL

Pwrpas

- Adrodd ar y gwaith a wneir gan Weithgor Trawsbleidiol CLILC ar Amrywiaeth mewn Democratiaeth Leol a cheisio cymeradwyaeth y Cyngor i gynlluniau i gyflawni 'newid sylweddol' yn etholiadau lleol 2022.

Crynodeb

- Cytunodd Cyngor CLILC ym Medi 2018 i gymryd camau er mwyn hyrwyddo cydraddoldeb rhwng y rhywiau ac amrywiaeth mewn Cyngorau cyn etholiadau 2022. Gwnaethpwyd hynny fel cydnabyddiaeth o'r diffyg amrywiaeth yng Nghynghorau Cymru. Sefydlwyd gweithgor trawsbleidiol i archwilio tangynrychiolaeth ehangach mewn democratiaeth.
- Erbyn hyn cydnabyddir yn eang bod cynrychiolaeth gyfartal nid yn unig yn fater degwch cynrychioliadol, ond yn hanfodol ar gyfer ansawdd y broses y ddatblygu polisi a gwneud penderfyniadau. Bydd penderfyniadau yn well pan fônt yn cael eu gwneud gan bobl sydd â phrofiad o fyw drwy broblemau penodol. Mae angen i'r 'unigolyn iawn ar gyfer y swydd' o fod yn gynghorydd fod yn aelod o'r gymuned maent yn ei gwasanaethu, a hynny er mwyn deall bywydau ac anghenion y gymuned honno yn iawn a chyson. Hefyd mae angen i gynghorau ddangos i gymunedau a dangynrychiolir eu bod yn cael eu gwerthfawrogi a'u cynnwys mewn democratiaeth leol.
- Mae llawer o waith wedi cael ei wneud yn ystod y ddegawd olaf yng Nghymru ar fesur a gwella amrywiaeth mewn cynghorau. Mae llawer o waith ar y gweill wrth baratoi ar gyfer etholiadau 2022. Mae yna ymgyrch gyfathrebu genedlaethol er mwyn annog pobl o grwpiau a dangynrychiolir i bleidleisio, ymgysylltu â democratiaeth leol ac i ymgeisio mewn etholiad. Mae rhaglenni mentora newydd yn cael eu cynnal gyda Rhwydwaith Cydraddoldeb Merched Cymru a Thîm Cefnogi Lleiafrifoedd Ethnig a Ieuenctid Cymru. Hefyd bydd Stonewall Cymru ac Anabledd Cymru yn cynnig rhaglenni mentora yn fuan. Mae Comisiwn Llywodraeth a Senedd Cymru yn gweithio gyda Chynghorau, ysgolion a chynghorau ieuenctid ac yn datblygu adnoddau er mwyn annog pobl ifanc 16 a 17 oed i gyfranogi ac i bleidleisio. Mae gan CLILC wefan Bod yn Gynghorydd newydd, ac mae'n rhan o ymgyrch sifilrwydd mewn bywyd cyhoeddus ledled y DU, ac mae'n gweithio gyda Nghynghorau er mwyn parhau i wella ystod y cymorth a'r datblygu a ddarperir i aelodau.

5. Mewn etholiadau blaenorol mae cynghorau wedi gweithio'n galed i annog grwpiau a dangynrychiolir i sefyll gyda'u cynlluniau allgymorth a mentora a'u diwrnodau gwybodaeth eu hunain. Maent wedi gwneud llawer i wella'r cymorth a ddarperir i gynghorwyr presennol a rhoi iddynt ganllawiau, datblygiad ac amodau gwaith gwell. Yn fwy diweddar rydym wedi cydweithio fel teulu o lywodraeth leol er mwyn cefnogi aelodau sydd yn dioddef camdriniaeth ac aflonyddu.
6. Canfu'r Gweithgor, ac mae ymchwil cenedlaethol a rhyngwladol yn dangos na fydd y gweithgaredd cynhwysfawr yma yn ddigon i greu newid ar y cyflymder sydd ei angen. Mae'r adroddiad hwn yn amlinellu'r gweithgareddau ychwanegol allai wneud gwahaniaeth.
7. Mae yna dri phrif faes gweithredu:
 - Annog cynghorau i sicrhau bod yr holl gynghorwyr n derbyn eu hawl llawn i lwfansau a chyflogau, ac annog cyflwyno grantiau ymaddasu fel bod yr holl aelodau yn derbyn cydnabyddiaeth deg am eu gwaith ac nad yw rôl yr aelodau yn gyfyngedig i'r rhai all ei fforddio.
 - Cytundeb gan gynghorau i wneud gwaith newydd neu ddatblygedig yn y maes yma, ac ymrwymo'n weledol i hynny drwy gytuno i fod yn Gynghorau Amrywiol.
 - Trafod swyddi a rhoi sylwadau i bleidiau gwleidyddol a gweithredu'n lleol er mwyn pennu cwtâu a/neu dargedau gwirfoddol ar gyfer ethol cynghorau o grwpiau a dangynrychiolir.

Cefndir

8. Derbyniodd Cyngor CLILC yr adroddiad yma gyntaf yn ei gyfarfod ar 27 Tachwedd 2020. O ystyried arwyddocâd yr adroddiad a'r materion dan sylw, ac oherwydd yr agenda lawn yn y Cyngor fid Tachwedd, cytunodd yr aelodau i ohirio'r adroddiad ar gyfer cyfarfod diweddarach a phenodol yn gynnar yn 2021.
9. Yn ei gyfarfod ar 28 Medi 2018, ymrwymodd Cyngor CLILC i hyrwyddo cydraddoldeb rhywiol ac amrywiaeth mewn democratiaeth leol cyn etholiadau lleol 2022.
10. Cytunodd Cyngor CLILC i sefydlu gweithgor trawsbleidiol er mwyn datblygu cynllun gweithredu ac nodi camau posibl i'w hystyried gan Gyngor CLILC. Mae Rhestr Aelodau'r Grŵp yn Atodiad A. Nid oedd yr holl aelodau yn gallu mynychu pob cyfarfod, ond, bu i bawb gyfrannu at y gwaith drwy drafodaethau gyda swyddogion. Hefyd, mae Rhwydwaith Aelodau Cabinet Cydraddoldeb CLILC wedi bwydo i waith y grŵp.
11. Ni fu i'r gweithgor gomisiynu ymchwil pellach na gwaith casglu tystiolaeth oherwydd bu nifer o adolygiadau yn ystod y blynyddoedd diweddar. Bu i'r gweithgor ystyried argymhellion sydd wedi deillio o ymchwil a gynhaliwyd yn

2018-19 gan Rwydwaith Cydraddoldeb Merched, Chwarae Teg, Pwyllgor Cydraddoldeb, Llywodraeth Leol a Chymunedau'r Senedd, Llywodraeth Cymru yn cynnwys adolygiad o'i raglen Amrywiaeth mewn Democratiaeth, Cymdeithas Fawcett, Cymdeithas Diwygio Etholiadol a'r Cyngor Prydeinig. Mae ymchwil ac adroddiadau pellach, yn cynnwys ymgysylltu ac ymchwil drwy adroddiad 'Gwneud y Peth Iawn' Cynghair Hiliol Cymru (Ionawr 2021) a Chynllun Gweithredu ar Gydraddoldeb Hiliol Llywodraeth Cymru¹, wedi hysbysu'r adroddiad hwn.

12. Cyfeiriwyd at y gronfa dystiolaeth, rhwystrau a heriau o ran denu cynghorwyd mwy amrywiol yng nghyflwyniad CLILC i Ymchwiliad Pwyllgor Cydraddoldeb, Llywodraeth Leol a Chymunedau'r Senedd i amrywiaeth mewn llywodraeth leol ym Medi 2018². Yn fras, gellir crynhoi'r rhwystrau a'r heriau fel hyn:

- Ymrwymiad amser ac amseroedd cyfarfod;
- Diwylliant gwleidyddol a sefydliadol;
- Gofal plant a chyfrifoldebau gofal eraill;
- Beirniadaeth gyhoeddus a cham-drin ar-lein;
- Cydnabyddiaeth ac effaith ar gyflogaeth; a
- Diffyg modelau rôl amrywiol a chyfnod mewn swydd

13. Mae'r gweithgor hefyd wedi ystyried y ddeddfwriaeth a gynigir yn Neddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 ac wedi ystyried safbwyntiau grwpiau amrywiol drwy gyfarfodydd bord gron Amrywiaeth mewn Democratiaeth o randdeiliaid, a alwyd gan y Gweinidog dros Dai a Llywodraeth Leol, ble cynrychiolwyd CLILC yn flaenorol gan y Cyngorydd Debbie Wilcox, ac yna gan y Cyngorydd Mary Sherwood.

14. Bu i CLILC gefnogi a chyfranogi mewn digwyddiadau amrywiaeth mewn democratiaeth rhanbarthol ar gyfer rhanddeiliaid a gynhaliwyd gan Lywodraeth Cymru yn hydref 2019 oedd yn gofyn am safbwyntiau gan grwpiau a dangynrychiolir ledled Cymru.

15. Hefyd cyfranogodd uwch aelodau CLILC a llywodraeth leol mewn trafodaeth bord gron 'Grym Cyfartal Llais cyfartal y Gymdeithas Diwygio Etholiadol yn Hydref 2020 oedd yn ceisio archwilio rhai o'r rhwystrau ynghylch amrywiaeth, yn cynnwys cwotâu.

Mae cynnydd yn dal yn araf

16. Mae data yn dangos bod yna dal ddiffyg amrywiaeth yng nghynghorau Cymru. Yn awdurdodau lleol Cymru:

¹Adroddiad ymchwil 'Gwneud y Peth Iawn' Cynghair Hiliol Cymru ar gynrychiolaeth hiliol mewn bywyd cyhoeddus a gwleidyddol (Ionawr 2021) - Papur ymchwil llawn (<https://bit.ly/3qpU4Rm>) Crynodeb gweithredol (<https://bit.ly/3bPtfCk>)

² <https://www.wlga.wales/SharedFiles/Download.aspx?pageid=62&fileid=1852&mid=665>

- Mae 28% o'r cynghorwyr a 29% o aelodau Cabinet yn ferched.
- Mae cynghorwyr yn ôl cyfran yn hŷn na'r boblogaeth gyffredinol o oedolion (roedd 47% o'r cynghorwyr yn 60 oed neu'n hŷn) ac roedd cyfran uwch o gynghorwyr wedi ymddeol (31%).
- Dim ond tua 1.8% o gynghorwyr sydd yn Ddu, Aseiniaid ac o Leiafrifoedd Ethnig (BAME) o'i gymharu â 4.7% o boblogaeth Cymru, a dim ond ychydig sydd yn dal uwch swyddi.
- Dywedodd 11% o'r cynghorwyd bod ganddynt anabledd, ac mae yna dal ystod o heriau sydd yn wynebu pobl anabl sydd yn cyfranogi yn y broses ddemocrataidd.

17. Ond mae peth cynnydd wedi digwydd, mae arweinyddiaeth llywodraeth leol Cymru yn fwy amrywiol nag erioed o'r blaen, er ein bod yn cydnabod nad yw'n adlewyrchu cymdeithas ehangach yn gyfan gwbl; mae 6 arweinydd yn ferched (wedi codi o 2 yn 2017) a 6 o ferched yn Ddirprwy Arweinwyr, ma chwarter yr arweinyddion o dan 45 oed ac mae 2 arweinydd a nifer o uwch gynghorwyr wedi bod ar 'Restr Binc' Pride Cymru yn ystod y blynyddoedd diweddar.

18. Mae mudiad Black Lives Matter a Llywodraeth Cymru wedi comisiynu gweithgorau ar effaith COVID-19 ar bobl BAME, a dangoswyd y rhwystrau a'r heriau sydd yn wynebu cyfran sylweddol o'r gymdeithas, ac amlygwyd yr angen i wneud cynnydd gweledol o ran polisi, arweinyddiaeth a chynrychiolaeth wleidyddol yn benodol.

19. Dywedodd Adroddiad Is-grŵp Economaidd Gymdeithasol BAME Covid-19 Llywodraeth Cymru, a gadeiriwyd gan Yr Athro Emmanuel Ogbonna:

"Y thema gyffredinol oedd yn rhedeg drwy'r ffactorau a drafodwyd yn yr adroddiad hwn yw effaith hiliaeth ac anfantais hirdymor a diffyg cynrychiolaeth BAME yn y broses o wneud penderfyniadau er mwyn creu gwell deilliannau economaidd gymdeithasol. Er bod nifer o'r materion a amlygwyd wedi cael eu nodi a'u trafod eisoes, ni aethpwyd i'r afael â hynny mewn unrhyw ffordd systematig a pharhaus. I ryw raddau mae pandemig coronafeirws yn datgelu canlyniadau'r diffyg gweithredu ar gydraddoldeb hiliol."

20. Argymhellodd yr Is-grŵp Economaidd Gymdeithasol:

"Dylai Llywodraeth Cymru annog cymunedau BAME i ymgysylltu'n wleidyddol drwy godi ymwybyddiaeth a gwella dealltwriaeth o sefydliadau a phrosesau democrataidd Cymru a'r DU, gyda'r nod cyffredinol o annog mwy o gynrychiolaeth wleidyddol o gymunedau BAME drwy hefyd annog cymunedau BAME i gofrestru fel pleidleiswyr."

21. Mae Llywodraeth Cymru hefyd yn datblygu Cynllun Gweithredu ar Gydraddoldeb Hiliol, fydd yn cael ei gyhoeddi ar gyfer ymgynghori yn ystod Gwanwyn 2021. Bydd y Cynllun yma yn amlinellu gweledigaeth, amcanion a chmau er mwyn troi

Cymru yn genedl wrth-hiliaeth, a bydd yn blaenoriaethu gwrth-hiliaeth a mwy o amrywiaeth o ran arweinyddiaeth a chynrychiolaeth.

22. Cyn cyhoeddi'r Cynllun Gweithredu ar Gydraddoldeb Hiliol, mae'r camau a'r cynigion yn yr adroddiad hwn wedi cael eu hysbysu gan ymgysylltiad a chyfranogiad CLILC mewn grwpiau rhanddeiliaid a gweithgorau Llywodraeth Cymru a llifoedd gwaith eraill cysylltiedig â chydaddoldeb hiliol. Mae adroddiad 'Gwneud y Peth Iawn' Cynghrair Hiliol Cymru yn amlinellu ystod o rwystrau diwylliannol a sefydliadol ynghylch cyfranogiad pobl hilioledig (mae'n defnyddio'r term yma oherwydd dadleuir bod pobl BAME yn cael eu hilioli oherwydd eu hethnigrwydd) ac mae'n amlinellu nifer o gamau a argymhellir ac ymrwymadau ar gyfer cyrff cyhoeddus.
23. Mae awdurdodau lleol hefyd yn cynnal adolygiadau lleol neu'n cymryd camau mewn ymateb i'r materion a godwyd drwy waith Black Lives Matter a COVID-19 oedd yn adlewyrchu'r materion hynny. Mae arweinyddiaeth CLILC wedi ymrwymo i adeiladu ar waith awdurdodau lleol a bydd CLILC yn ymateb i'r Cynllun Gweithredu ar Gydraddoldeb Hiliol pan gaiff ei gyhoeddi ar gyfer ymgynghori.
24. Mae diffyg cynrychiolaeth amrywiol mewn awdurdodau lleol yn broblem sydd wedi cael ei chydabod ers degawdau. Mae democratiaeth fwy amrywiol a chynrychiolwyr etholedig sydd yn adlewyrchu ac yn deall eu cymunedau yn well yn arwain at well ymgysylltu gydag unigolion a chymunedau, ac mae hynny yn ei dro yn arwain at lefelau uwch o hyder ac ymddiriedaeth a gwell penderfyniadau wedi eu hysbysu gan ystod ehangach o safbwyntiau a phrofiadau bywyd.
25. Gall penderfynwyr amlwg o grwpiau a dangynrychiolir fod yn fodolau rôl dylanwadol, sydd yn grymuso ac annog eraill i ddyheu i ddilyn yn ôl eu traed ac i gyfrannu at fywyd cyhoeddus. Yn yr un modd, gall arweinwyr gwleidyddol uwch mwy amrywiol sydd yn gynrychioliadol o weithlu sefydliad arwain at well ymgysylltu ymysg y gweithlu, ymddiriedaeth yn yr arweinwyr a diwylliant sefydliadol mwy hyderus.

Amrywiaeth mewn Democratiaeth 2017

26. Mae awdurdodau lleol, CLILC, Llywodraeth Cymru a pleidiau gwleidyddol wedi defnyddio amrywiaeth o gamau er mwyn annog mwy o amrywiaeth ymysg ymgeiswyr a chynghorwyr. Bu i CLILC gefnogi'r rhaglen Amrywiaeth mewn Democratiaeth a arweiniwyd gan Lywodraeth Cymru cyn etholiadau 2017.
27. Y rhaglen Amrywiaeth mewn Democratiaeth oedd y rhaglen fwyaf o'i bath oedd ag adnoddau helaeth, ac fe'i cefnogwyd gan ystod o bartneriaid cenedlaethol yn cynnwys y prif bleidiau gwleidyddol. Roedd y rhaglen yn cynnwys ymgyrch ymwybyddiaeth a hyrwyddo, cynhyrchu llenyddiaeth a fideos ar-lein i ymgeiswyr, busnesau a mentoreion, gan weithio gyda chyflogwyr er mwyn eu hannog nhw i annog a chefnogi staff i fod yn gynghorwyr, a chyflwyno cynllun mentora ar gyfer pobl o grwpiau a dangynrychiolir.

28. Cynhyrchwyd amrywiaeth o ddeunyddiau ar-lein er mwyn darparu gwybodaeth i ymgeiswyr a chynghorwyr, yn cynnwys canllawiau Bod yn Gynghorydd CLILC a Chanllawiau i Gynghorwyr a deunyddiau Amrywiaeth mewn Democratiaeth Llywodraeth Cymru oedd yn cynnwys taflenni penodol er mwyn annog busnesau i gefnogi staff i fod yn gynghorwyr.
29. Cynhyrchodd Llywodraeth Cymru gyfres o fideos ar-lein gyda chynghorwyr fel rhan o raglen Amrywiaeth mewn Democratiaeth, a bu i nifer o gynghorau hefyd, yn cynnwys Gwynedd, Sir Fynwy a Phowys, gynhyrchu fideos rhagorol oedd yn egluro rôl cynghorwyr ac yn annod ymgeiswyr i sefyll.
30. Bu i nifer o gynghorau gynnal 'diwrnodau agored' cyn yr etholiadau, ac ystyrir yn eang bod rhaglenni mentora a chysgodi yn fuddiol, yn arbennig o ran cefnogi pobl o grwpiau a dangynrychiolir i gynnig eu hunain fel ymgeiswyr.
31. Roedd ymgyrch fentora yn brosiect canolog yn y rhaglen Amrywiaeth mewn Democratiaeth, a derbyniodd ymgeiswyr cymorth, cyngor a hyfforddiant helaeth, a mynediad at gynghorwyr presennol oedd yn gweithredu fel mentoriaid. O'r 51 o fentoreion a gyfranogodd, dim ond 16 a ymgeisiodd mewn etholiad a dim ond 4 a etholwyd. Ond, mae 'cyfradd drosi' o'r fath yn awgrymu y gallai rhaglenni mentora a chefnogi yn y dyfodol fod yn ddefnydd mwy effeithiol o adnoddau os cânt eu darparu i bobl oedd eisoes wedi ymrwymo i sefyll fel ymgeiswyr.

Amrywiaeth mewn Democratiaeth 2022

32. Cyfarfu'r gweithgor CLILC trawsbleidiol dair gwaith er mwyn ystyried a datblygu argymhellion i'w hystyried gan Gyngor CLILC. Mae'r gweithgor wedi adolygu'r dystiolaeth bresennol, wedi ystyried pa weithgareddau y gallai cynghorau a CLILC eu cynnal er mwyn gwella amrywiaeth mewn democratiaeth a rôl Llywodraeth Cymru a phleidiau gwleidyddol.
33. Hefyd galwodd y Gweinidog dros Dai a Llywodraeth Leol gyfarfod bord gron Amrywiaeth mewn Democratiaeth o randdeiliaid, a chafwyd dau gyfarfod. Yn ystod hydref 2019 trefnodd Llywodraeth Cymru 4 digwyddiad rhanddeiliaid rhanbarthol a bu i 95 o bobl eu mynychu, yn cynnwys cynghorwyr a swyddogion o gynghorau tref a chymuned ac awdurdodau unedol a'r trydydd sector yn cynnwys elusennau, sefydliadau cymorth i bobl anabl, BAME, pobl ifanc a sefydliadau crefyddol. Bu i swyddogion CLILC hwyluso trafodaethau bord gron. Y negeseuon allweddol oedd:
- Roedd yna ddiffyg ymwybyddiaeth cyffredinol i rôl a chyfraniad cynghorwyr.
 - Camdriniaeth ar gyfryngau cymdeithasol wedi ei gyfeirio at gynghorwyr yn gwaethygu. Mae'r gamdriniaeth i raddau helaeth, ond nid yn llwyr, wedi ei anelu at ferched, ac mae hynny yn effeithio'n uniongyrchol ar amrywiaeth yn y rôl. Roedd yna bryder cynyddol y gallai'r gamdriniaeth gael ei gyfeirio at aelodau teulu cynghorwyr, a thystiolaethwyd am hynny gan brofiadau rhai a fynychodd.

- Mae hyfforddiant a datblygu yn hanfodol, ond nid oedd pobl bob amser yn ymwybodol o beth sydd ar gael.
- Roedd neilltuo amser yn rhwystr i nifer o bobl, yn arbennig pobl gyda rhwymedigaethau teuluol neu swyddi.
- Roedd darparu help gyda chostau er mwyn cefnogi unigolion i sefyll mewn etholiad yn thema gyson, yn arbennig yn achos pobl anabl ac unigolion eraill o grwpiau â nodweddion gwarchoddedig. Hefyd ystyriwyd bod costau gofal plant yn rhwystr rhag ymgyrchu.
- Roedd yna ddryswch ynghylch a ddylid talu i gynghorwyr, faint dylid ei dalu, ac ar ba sail. Roedd yna brydero ynghylch y penderfyniadau a wnaethpwyd a sut yr effeithiwyd ar unigolion o ganlyniad i'r cydadweithio rhwng HMRC, y system fudd-daliadau a lefelau cydnabyddiaeth. Roedd nifer o'r mynycheion yn y gweithdai yn teimlo nad oedd y gydnabyddiaeth ar gyfer rôl y cynghorydd yn talu am y costau sydd yn gysylltiedig â'r rôl, yn arbennig mewn cynghorau tref a chymuned.

Cynllun Gweithredu 2020-22

34. Deilliodd nifer o fesurau o'r ford gron Weinidogol a gweithgor CLILC, sydd yn cael eu rhoi ar waith neu yn cael eu cynllunio. Mae'r rhain yn cynnwys y canlynol (mae gweithgaredd penodol CLILC neu awdurdodau lleol wedi eu cynnwys mewn italig):

Ymwybyddiaeth/Gwerth y Rôl

35. Mae cynghorau a chynghorwyr wedi chwarae rôl gritigol, ganolog ac amlwg yn ystod pandemig COVID-19 yn ystod 2020. Mae cynghorau wedi dangos eu bod mewn sefyllfa unigryw wrth galon eu cymunedau a darpariaeth gwasanaeth cyhoeddus, ac yn ddieithriad mae cynghorwyr wedi bod yn gyswllt cyntaf i'r bobl sydd fwyaf agored i niwed a'r rhai sydd angen cymorth neu sicrwydd. Mae'r argyfwng wedi dangos gallu cynghorau i ymateb beth bynnag fo'u maint, ac mae hynny wedi cadarnhau pwysigrwydd is-gyrff a lleoliaeth, gydag aelodau etholedig wedi eu gwreiddio yn eu cymunedau lleol.

36. Mae ymgyrch gyfathrebu eang yn cael ei datblygu gyda Llywodraeth Cymru a Chomisiwn y Senedd. Byddwn yn dechrau gyda negeseuon ynghylch gwerth democratiaeth a phleidleisio, a hynny wedi ei anelu'n bennaf at rai sydd newydd gael eu hetholfreinio ar gyfer etholiadau'r Senedd 2021. Bydd hynny yn datblygu i ganolbwyntio ar werth cynghorwyr a'r cyfraniad a wneir ganddynt, ac annog cyfranogi mewn democratiaeth leol.

37. Yn gyfochrog â datblygu'r ymgyrch genedlaethol bydd Llywodraeth Cymru yn gweithio gyda phartneriaid er mwyn nodi adegau/digwyddiadau allweddol yn ystod 2020 er mwyn hyrwyddo straeon cadarnhaol am gyfraniadau a chyflawniadau cynghorwyr.

38. *Cynghorau a CLILC i ddatblygu ymgyrch gyson a chydlynol sydd yn dangos faint mae cynghorwyr yn cael eu gwerthfawrogi, eu datblygu a'u cefnogi.*

39. *Mae CLILC wedi lansio gwefan Bod yn Gyngorydd*

<https://www.beacouncillor.wales/> fydd yn cael ei datblygu ymhellach yn 2021 gyda chip ar yrfaeod a fideos astudiaeth achos 'diwrnod ym mywyd' cynghorwyr fydd yn cynnwys trawstoriad o nodweddion. *Bydd hefyd yn cynnwys modiwl dysgu ar e-bost i bobl sydd â diddordeb mewn sefyll, er mwyn eu galluogi i deall y rôl yn fanylach a "bwrw iddi yn syth" petaent yn cael eu hethol.*

40. *Gweithgaredd wedi ei gydlynu rhwng awdurdodau, yn cynnwys ymgyrchoedd gwybodaeth ac ymwybyddiaeth a diwrnodau agored, wedi eu cysylltu â digwyddiadau allweddol megis Wythnos Ddemocratiaeth Leol, Diwrnod Rhyngwladol y Merched, Mis Hanes Pobl Ddu, Diwrnod Ymwybyddiaeth o Anabledd, Mis Hanes LGBT etc.*

41. *Gwaith hyrwyddo CLILC wedi ei dargedu drwy cynadleddau pleidiau gwleidyddol Cymru yn 2021.*

42. *Gwaith ymgysylltu wedi'i dargedu gyda sefydliadau'r trydydd sector er mwyn annog trafodaeth a diddordeb ymysg gwirfoddolwyr i droi eu rôl gymunedol anffurfiol i fod yn rôl gymunedol etholedig. Mae pandemig COVID-19 wedi cynyddu lefelau gwirfoddoli a gwaith cymunedol. Bydd CLILC yn ymgysylltu ag unigolion a grwpiau fydd nawr efallai yn dymuno parhau â'r gwaith yma drwy sefyll mewn etholiad.*

Cam-drin Ymgeiswyr/Cynghorwyr

43. *Bydd Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 yn hwyluso newid o ran y gofyniad i ddefnyddio cyfeiriadau personol ar bapurau pleidleisio. Bydd y Ddeddf hefyd yn rhoi dyletswydd ar arweinwyr grwpiau gwleidyddol i hyrwyddo safonau ymddygiad uchel. Bydd hefyd yn ei gwneud yn ofynnol i gynghorau gyhoeddi cyfeiriadau swyddogol y hytrach na phersonol cynghorwyr.*

44. *Mae CLILC, mewn partneriaeth â chydweithwyr yn Lloegr, Yr Alban a Gogledd Iwerddon, yn ymwneud â datblygu ymgyrch Sifilrwydd mewn Bywyd Cyhoeddus er mwyn hyrwyddo parch i bawb a hyrwyddo safon ymddygiad uchel. Mae CLILC, gan weithio mewn partneriaeth â LGA, wedi cynhyrchu canllawiau ar-lein i Gynghorwyr ar gyfer delio â bygythiadau <https://www.local.gov.uk/councillors-guide-handling-intimidation> .*

45. *Mae'r CLILC yn gweithio gydag awdurdodau er mwyn annog dyletswydd gofal anffurfiol ond cynhwysfawr ar gyfer aelodau.*

46. *Mae CLILC hefyd yn cysylltu â chynghorwyr unigol sydd yn dioddef camdriniaeth ar-lein, ac yn darparu cyngor a chefnogaeth iddynt, a phan yn briodol, yn cyhoeddi negeseuon cefnogol sydd yn herio camdriniaeth ar-lein ar gyfryngau cymdeithasol.*

Hyfforddi a Datblygu

47. *Bydd CLILC, gydag awdurdodau, yn parhau i adolygu darpariaeth hyfforddiant bresennol ac i'r dyfodol. Bydd hynny yn cynnwys ffocws ar ffyrdd newydd o darparu cymorth a datblygu ar ôl COVID 19.*
48. *Bydd gwaith yn cael ei wneud i nodi ffyrdd y gall cyn gynghorwyr ddefnyddio eu profiad a'u sgiliau i wella eu CV neu i barhau i ddefnyddio eu sgiliau a'u profiad drwy gyfranogi at fecanweithiau hyfforddi / cefnogi.*
49. *Mae'r "cwrwclwm" Cenedlaethol ar gyfer anwytho aelodau yn cael ei ddatblygu. Mae cynghorau wedi cytuno ar y trosolwg hwn o beth fyddai'n fuddiol i aelodau ei ddysgu, ac mae'n cynnwys pynciau yr ystyrir sydd yn rhai mandadol. Yn ogystal â phynciau traddodiadol megis Moeseg a Safonau, Lles Cenedlaethau'r Dyfodol a sgiliau Craffu, bydd hyn nawr yn cynnwys tuedd ddjarwybod, diogelwch personol a sgiliau gweithio o bell.*
50. *Bydd Canllawiau i Gynghorwyr newydd ar-lein yn cael eu datblygu i Gynghorwyr ar gyfer etholiadau 2022.*
51. *Bydd y modiwlau e-ddysgu Cenedlaethol sydd wedi'u datblygu'n benodol ar gyfer aelodau, ac sydd ar gael am ddim drwy wefan learning@wales y GIG yn cael eu diweddarau ar gyfer etholiadau 2022. Mae'r gwaith hwn yn cael ei wneud gan awdurdodau sydd yn gweithio gyda CLILC, ac mae'n arbennig o bwysig o ganlyniad i'r newidiadau i arferion gwaith a dysgu o ganlyniad i'r Pandemig.*
52. *Mae'r fframwaith Cymhwysedd cenedlaethol ar gyfer aelodau etholedig nawr yn cael ei ddatblygu cyn etholiadau 2022 er mwyn cynnwys gofynion newydd megis deall tuedd ddjarwybod, sifilrwydd, mynychu cyfarfodydd o bell a sgiliau TGCh.*
53. *Mae cynghorau yn adolygu datblygiad personol aelodau er mwyn personoli cymorth hyfforddiant. Mae CLILC yn cynnig canllawiau a hyfforddiant ynghylch cynnal PDR.*
54. *Mae'r rhaglen Arweinyddiaeth ar gyfer aelodau etholedig a ddatblygwyd ac a ddarparwyd gan LGA ac Academi Cymru yn cael ei hail-gomisiynu a'i hadnewyddu. Mae yna heriau yn gysylltiedig â darparu'r rhaglen yn yr hinsawdd sydd ohoni, a byddir yn mynd i'r afael â hynny fel rhan o'r comisiwn.*

Mentora

55. *Mae swyddogion Llywodraeth Cymru yn gweithio gyda sefydliadau anabledd a chydarddoldeb megis Tîm Cymorth i Leiafrifoedd Ethnig a Ieuencid Cymru, Anabledd Cymru a Stonewall Cymru er mwyn cwmpasu'r gofyniad am gynllun mentora Cymru gyfan sydd yn cynnwys yr holl nodweddion gwarchoddedig. Mae nifer o gynlluniau mentora eisoes wedi cael eu trefnu gan amrywiaeth o sefydliadau'r trydydd sector, a bydd y rhain yn cael eu alinio a'u cydlynu, a bydd adnoddau a gwersi yn cael eu rhannu.*

56. Bydd gwaith yn cael ei wneud ar archwilio gwaith cysgodi/prentisiaethau a chyfleoedd eraill i ddod ag unigolion i gysylltiad â gwaith cynghorau, ac at ei gilydd bydd hynny yn cynnig llwybr i gyfranogi.

57. Mae CLILC wedi hyrwyddo ac yn cefnogi cynlluniau mentora gaiff eu cynnal gan EYST a Rhwydwaith Cydraddoldeb Merched Cymru. Mae nifer o gynghorwyr wedi cyfranogi fel mentoriaid ar y rhaglenni hyn.

58. Cynigir mentoriaid i aelodau etholedig newydd pan fyddant yn ymuno â'r cyngor (mae CLILC yn darparu canllawiau a hyfforddiant i fentoriaid aelodau).

59. Mae yna gyfleoedd i gynghorau/cynghorwyr unigol ddarparu cyfleoedd cysgodi a mentora i bobl sydd â diddordeb mewn sefyll etholiad cyn etholiadau lleol 2022.

Hyblygrwydd

60. Mae Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 yn cynnwys amrywiaeth o ddarpariaethau er mwyn cefnogi ffyrdd hyblyg o weithio, yn cynnwys gwneud darpariaethau ar gyfer rhannu swyddi ac atgyfnerthu'r trefniadau mynychu o bell.

61. Erbyn hyn mae Swyddogion Llywodraeth Cymru yn gweithio gyda swyddogion CLILC ac All er mwyn ystyried sut y gallai'r ddeddfwriaeth a'r trefniadau a wnaed ar gyfer cynnal cyfarfodydd o bell gael eu hymestyn er mwyn gwella hyblygrwydd a mynediad i ystod ehangach o gynghorwyr.

62. Mae'r ffaith bod cynghorau wedi mabwysiadu cyfarfodydd rhithiol yn gyflym drwy blatfformau megis Teams, Webex a Zoom yn ystod COVID-19 wedi trawsnewid y ffordd mae cynghorau yn cynnal eu busnes. Erbyn hyn mae cyfarfodydd yn fwy hygyrch i nifer o aelodau, mae rhwymedigaethau teithio ac amser wedi lleihau yn sylweddol, ac mae hynny yn caniatáu i aelodau fynychu cyfarfodydd o'r gwaith ac, yn bennaf, o'r cartref. Er bod yna effeithiau posibl ar gydbwysedd 'bywyd-gwaith' a phennu ffiniau rhwng gwaith y cyngor a bywyd y cartref, mae'r dull yma wedi darparu mwy o hyblygrwydd i aelodau sydd â chyfrifoldebau gofalu. Mae cyfarfodydd rhithiol hefyd wedi annog dull llai ffurfiol a mwy hyblyg o gynnal cyfarfodydd. Mae Cynghorau wedi ymgeisio am arian LIC er mwyn hwyluso ymgysylltu digidol drwy'r Gronfa Democratiaeth Ddigidol.

63. Mae LGA wedi cynhyrchu adnodd er mwyn galluogi merched, rhieni a gofalwyr i fod yn gynghorwyr, ac mae ganddo ystod o syniadau ellid eu mabwysiadu gan gynghorau, yn cynnwys ffordd o asesu cymorth cynghorau i gynghorwyr amrywiol. <https://www.local.gov.uk/twenty-first-century-councils>

Cefnogi unigolion â nodweddion gwarchoddedig

64. Mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu cyflwyno cronfa Mynediad i Swydd Etholedig er mwyn cynorthwyo i bobl anabl sefyll etholiad yng Nghymru n etholiadau Seneddol 2021 a lleol 2022.

65. Yn diweddar ymgynghorodd Llywodraeth Cymru ar y cynnig yma ac roedd CLILC a nifer o awdurdodau yn gefnogol. Hefyd, awgrymodd y gweithgor y gelid defnyddio gwersi'r fenter hon i hysbysu unrhyw gronfeydd mynediad yn y dyfodol, megis ar gyfer gofal plant i ymgeiswyr.

Addysg

66. Mae Comisiwn Llywodraeth Cymru a'r Senedd wedi datblygu set o adnoddau addysgol i ategu ymestyn yr etholfraint i bobl ifanc 16 i 17 oed yng Nghymru, a bydd hynny yn canolbwyntio ar wybodaeth a chyfranogiad mewn democratiaeth yng Nghymru. Mae hyn ar gael am ddim i ysgolion a sefydliadau addysg eraill drwy adnodd ar-lein Hwb.

67. Mae gwaith yn cael ei wneud er mwyn canfod ffyrdd y gall ysgolion yng Nghymru ddefnyddio'r cwricwlwm newydd i amlygu a hyrwyddo cyfranogiad ac ymgysylltu gyda democratiaeth leol.

68. Bydd cynghorau yn parhau i ymgysylltu ag ysgolion, yn cynnwys cysylltiadau â chynghorau ysgol a Cynghorau Ieuencid.

69. Mae Cynghorau hefyd yn defnyddio'r Grant Cymorth Diwygio Etholiadol er mwyn ymgysylltu â grwpiau sydd newydd gael eu hetholfreinio er mwyn eu helpu i deall y broses ddemocrataidd a'u hannog i gofrestru a phleidleisio.

Cydnabyddiaethau

70. Mewn ymateb i bryderon a godwyd gan Arweinwyr CLILC, mae'r Panel Cydnabyddiaethau Annibynnol yn nodi'r materion allweddol mewn perthynas â threthiant a budd-daliadau sydd yn gymwys i aelodau a bydd yn paratoi papur i Lywodraeth Cymru.

71. Mae'r Gweinidog dros Dai a Llywodraeth Leol wedi cyfeirio at fater treth gyda Phanel Cydnabyddiaethau Annibynnol Cymru er mwyn archwilio atebion posibl.

72. Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwmo i archwilio, gyda Phanel Cydnabyddiaethau Annibynnol Cymru, yr achos ynghylch taliadau i gynghorwyr sydd yn colli eu seddi mewn etholiad ac i gyflwyno opsiynau i Weinidogion. Mae hwn yn fater sydd wedi cael ei godi fel pryder gan arweinwyr, oherwydd bod cynghorwyr (ac yn arbennig uwch gynghorwyr llawn amser) yn wynebu risg ariannol bersonol sylweddol os byddant yn colli eu seddi.

Gwneud Newid Sylweddol yn 2022

73. Mae'r rhaglen waith arfaethedig uchod yn amlinellu ystod o weithgareddau codi ymwybyddiaeth, ymgysylltu a chefnogi. Cynhaliwyd nifer o weithgareddau cyffelyb yn ystod rhaglen Amrywiaeth mewn Democratiaeth cyn etholiadau 2017.

74. Ond, er gwneud peth cynnydd, roedd y gwelliant yn fychan yn ystod etholiadau 2017:

- Bu cynnydd o 5.6% yn nifer yr ymgeiswyr (3,463 o ymgeiswyr o'i gymharu â 3,279 yn 2012 (yn cynnwys ymgeiswyr Ynys Môn yn 2013).
- Roedd 29% o'r holl ymgeiswyr yn ferched (cynnydd o 1% ers 2012).
- Roedd 28% o'r cynghorwyr a etholwyd yn ferched (cynnydd o 2% ers 2012).
- Roedd 32% o'r aelodau etholedig newydd yn ferched.

75. Roedd y seddi diymgeisydd yn etholiadau 2017 yn dal yn uchel, sef 92 (7%) o seddi diymgeisydd. Roedd hyn yn is nag yn 2012, pan gafwyd 99 (8%) o seddi diymgeisydd, ond mae hyn yn dal i danseilio democratiaeth leol.

76. O'i gymharu â rhaglen 2017, byd Amrywiaeth mewn Democratiaeth 2022 yn cynnwys camau mireinio a gweithgareddau wedi ei dargedu'n fwy yn seiliedig ar werthusiadau a gwersi a dysgwyd, ynghyd â pheth gwaith newydd ychwanegol megis ymgyrch Sifilrwydd mewn Bywyd Cyhoeddus.

77. Mae gweithgor CLILC wedi siapio'r rhaglen weithgareddau a amlinellir, ac yn gefnogol iddi, ond daeth i'r casgliad na fydd yn rhaglen ar ei phen ei hun yn debygol o arwain at welliannau arwyddocaol, yn arbennig heb arweiniad clir, ymrwymiad a chamau cydlynol gan y prif bleidiau gwleidyddol.

78. Mae'r gweithgor wedi ystyried nifer o gynigion arwyddocaol eraill allai effeithio'n fwy cadarnhaol ar amrywiaeth a nifer yr ymgeiswyr yn 2022.

79. Felly ceisir safbwyntiau'r Cyngor ar y camau ychwanegol canlynol.

Rôl Pleidiau Gwleidyddol

80. Mae'r gweithgor wedi cydnabod bod cynghorwyr annibynnol yn nodwedd allweddol o lywodraeth leol yng Nghymru. Mae hefyd wedi cydnabod mai pleidiau gwleidyddol oedd yn darparu'r mwyafrif o ymgeiswyr mewn etholiadau lleol, a'u bod felly yn chwarae rôl allweddol a bid ganddynt cyfrifoldeb sylweddol o ran annog ystod mwy amrywiol o ymgeiswyr.

81. Nododd y gweithgor bod gan bleidiau gwleidyddol wahanol bolisiau a safbwyntiau ynghylch cyflwyno cwtôtâu, rhestr fer o ferched yn unig, dewis ymgeiswyr amrywiol mewn seddi y gellir eu hennill neu fentrau camau cadarnhaol eraill.

82. Ond mae yna amrywiaeth o fentrau arferion da y gallai pleidiau gwleidyddol eu gweithredu er mwyn annog a chefnogi ymgeiswyr mwy amrywiol yn lleol a chenedlaethol:

- Adolygu meini prawf dethol y pleidiau e.e. Lleihau cyfnod aelodaeth cyn y gall aelodau sefyll etholiad.
- Gall pleidiau lleol sefydlu ffora a chynnal digwyddiadau/sesiynau cymdeithasol/hyfforddi ar gyfer grwpiau a dangynrychiolir. Helpu'r grwpiau yma deall beth yw rôl cynghorydd, bod angen eu cyfranogiad a sut mae sefyll, a'r cymorth fydd ar gael ar ôl cael eu hethol.
- Gallai pleidiau sefydlu 'Grantiau Amrywiaeth' er mwyn cefnogi pobl o grwpiau a dangynrychiolir (a fydd yn elwa o gronfa Mynediad i swydd etholedig) i sefyll.
- Gellir cynnig cynghorwyr presennol o grwpiau a dangynrychiolir ar gyfer digwyddiadau cyhoeddus ar baneli, fel siaradwyr neu gadeiryddion er mwyn codi proffil aelodau o grwpiau a dangynrychiolir a'u galluogi i fod yn fodelau rôl yn eu cymunedau.
- Canfod talent ac ymgysylltu â chymunedau sydd yn gweithio gydag arweinwyr cymunedol o grwpiau a dangynrychiolir, gan annog pobl i gysgogi, cael eu mentora a sefyll etholiad.
- Hyrwyddo a chyfeirio at wybodaeth a deunyddiau, megis y rhai sydd ar gael drwy bleidiau neu gyrff cyhoeddus megis CLILC.
- Sefydlu protocolau parchu ar gyfer ymddygiad yn y Grŵp sydd yn adlewyrchu yr hyn sydd yn ofynnol mewn cynghorau ac ar gyfer y Cod Ymddygiad, gyda sancsiynau i bobl nad ydynt yn bodloni'r safonau neu dderbyn hyfforddiant cysylltiedig â hynny.
- Annog pleidiau gwleidyddol a grwpiau lleol, yn cynnwys swyddogion sydd â chyfrifoldeb yn y broses ddethol i dderbyn hyfforddiant mewn tuedd ddiarwybod.
- Annog pleidiau gwleidyddol i ddarparu hyfforddiant cysgodi i ymgeiswyr ac aelodau pleidiau, er mwyn deall sut mae darparu cymorth i ymgeiswyr amrywiol a herio unrhyw gamdriniaeth, megis troseddau casineb ar sail anabledd neu hiliaeth, allai fod yn digwydd ar stepen drws (roedd hwn yn gynnig a ddeilliodd o ddigwyddiad bord gron y Gymdeithas Diwygio Etholiadol ym mis Hydref 2020),

83. Argymhellir bod CLILC yn cytuno i annog yr holl bleidiau gwleidyddol, drwy Grwpiau Gwleidyddol CLILC, i ymrwymo i weithgareddau rhagweithiol a chydlynol megis y rhai a restrir ym mharagraff 80 uchod er mwyn gwella amrywiaeth mewn democratiaeth llywodraeth leol.

Grantiau adsefydlu neu 'daliadau parasiwt'

84. Cynghorwyr yw un o'r rolau cyhoeddus cyflogedig nad oes iddi warchodaeth ariannol, ac nid oes ganddynt hawl derbyn tâl 'dileu swydd' os byddant yn colli eu sedd mewn etholiad. Mae Aelodau'r Senedd ac Aelodau Seneddol yn derbyn

grantiau adsefydlu sylweddol os byddant yn colli eu sedd mewn etholiad. Mae taliadau dileu swydd hefyd yn hawl gwarchoddedig ar gyfer gweithwyr y sector cyhoeddus.

85. Yn benodol, mae uwch gynghorwyr yn tueddu i fod yn rhai llawn amser, yn aml yn gorfod rhoi'r gorau i yrfaeodd er mwyn canolbwyntio ar eu rôl fel cynghorwyr, ac mae gan nifer deuluoedd yn ogystal â rhwymedigaethau ariannol eraill; mae'r risg personol o golli cyflog sylweddol mwyaf sydyn yn anghyson ac yn annheg o'i gymharu â rolau cyhoeddus eraill. Mae hynny hefyd yn ddatgymhelliad i bobl mwy amrywiol sydd â gyrfaoedd neu gyfrifoldebau teuluol rhag ystyried ymgymryd â'r rolau uwch mewn llywodraeth leol.
86. Mae'r Panel Cydnabyddiaethau Annibynnol wedi ymrwymo i ystyried y mater hwn ac archwilio a fyddai angen i Lywodraeth Cymru gyflwyno unrhyw diwygiad deddfwriaethol er mwyn grymuso'r Panel i gyflwyno unrhyw daliadau o'r fath yn y dyfodol.
87. Mae 'cost gwleidyddiaeth' y chydabyddiaethau cynghorwyr yn fater dadleuol ac yn destun craffu sylweddol ar y cyfryngau a gan y cyhoedd ac yn destun pwysau gwleidyddol. Felly byddai raid i unrhyw gynigion gydbwyso tegwch, cydraddoldeb a chostau a derbynioldeb cyhoeddus yn ofalus.
88. Mae arweinyddion CLILC eisoes wedi codi'r mater gyda'r Panel Cydnabyddiaethau Annibynnol, ond nid oes gan CLILC safbwynt ffurfiol ar grantiau adsefydlu ar gyfer deiliad cyflogau uwch.
- 89. Argymhellir bod Cyngor CLILC yn mabwysiadu safbwynt ffurfiol sydd yn galw am gyflwyno grantiau adsefydlu i ddeiliaid cyflogau uwch.**

Lwfansau a threuliau cynghorwyr

90. Mae'r Panel Cydnabyddiaethau Annibynnol a rhai Arweinwyr CLILC eisoes wedi mynegi pryder nad yw nifer o aelodau sydd â hawl i dderbyn costau penodol, megis lwfansau teithio, neu ad-dalu costau gofal, yn hawlio hynny. Hefyd mae nifer o gynghorwyr yn penderfynu ildio rhannau o'u cyflogau; yn ddiweddar ysgrifennodd y Panel Cydnabyddiaethau Annibynnol i CLILC yn dweud "...ei bod yn hawl i'r unigolyn benderfynu y gall dderbyn swm llai na'r hyn a ragnodir cyn belled nad oes unrhyw bwysau yn cael ei roi yn uniongyrchol neu'n anuniongyrchol", gan nodi pryder fodd bynnag bod 12% o gynghorwyr wedi penderfynu ildio codiadau cyflog y flwyddyn ddiwethaf. Mae yna bryderon bod hynny yn deillio o'r cynni ariannol, canfyddiadau'r cyhoedd a'r cyfryngau, ond yn anecdotaid mae'n amlwg hefyd bod yna bwysau gan gymheiriaid lleol neu grwpiau gwleidyddol neu normau diwylliannol sefydliadol.
91. Mae'r lwfansau yma yn cael eu darparu er mwyn talu am gostau dilys cynghorwyr a ysgwyddir wrth gyflawni eu dyletswyddau a chwarae rôl o ran annog mwy o amrywiaeth; gellir effeithio'n anghymesur ar rai cynghorwyr os ydynt yn incwm isel neu os oes ganddynt gyfrifoldebau gofal. Mae'r Panel Cydnabyddiaethau

Annibynnol a nifer o arweinwyr wedi mynegi pryder ynghylch ry arferiad yma oherwydd gallai achosi anfantais i aelodau nad ydynt yn gallu fforddio ildio treuliau ac mae'n ddatgymhelliant rhag sefyll/ail-sefyll.

92. Fel y nodir uchod, mae 'cost gwleidyddiaeth' a chydabyddiaethau cynghorwyr yn destun craffu sylweddol gan y cyfryngau a'r cyhoedd.

93. Argymhellir bod Cyngor CLILC yn cytuno i annog pob cynghorydd i hawlio unrhyw lwfansau angenrheidiol neu dreuliau a ysgwyddwyd.

Cynghorau Amrywiol

94. Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwmo i wneud Cymru yn Gymru o Rywiau Cydradd ac i'r Cabinet fod yn Llywodraeth Ffeministaidd, sef Llywodraeth sydd yn:

- Rhwymedig i gydraddoldeb deilliant i bob merch, dyn a phobl anneuaid ac sydd yn myd ati i weithio i ysgogi newid diwylliannol a strwythurol
- Gweithio'n rhagweithiol er mwyn harwyddo cydraddoldeb a dileu rhwystrau i ferched gyfranogi yn yr economi, a bywyd cyhoeddus a chymdeithasol
- Gosod persbectif rhywiau wrth galon y broses benderfynu a dyrannu adnoddau a chyllid
- Defnyddio dull rhyngblethu mewn perthynas â'i holl waith a sicrhau amrywiaeth o ran cynrychiolaeth, cyfranogiad a llais
- Canolbwyntio ar bobl ac yn gydweithredol, gan sicrhau bod yr holl gymunedau yn ymgysylltu'n ystyrlon â'i waith
- Agored, tryloyw ac atebol ac yn croesawu craffu drwy lens rhywedd
- Defnyddio datblygu polisi ac adnoddau dadansoddi i ymgorffori cydraddoldeb rhwng y rhywiau yn ei holl waith a monitro cynnydd tuag at gydraddoldeb drwy ddefnyddio cronfa dystiolaeth gydnerth
- Arwain drwy esiampl a chefnogi cyrff cyhoeddus eraill i weithredu er mwyn sicrhau cydraddoldeb.

95. Mae mudiad Black Lives Matter wedi amlygu pryderon byd-eang ynghylch hiliaeth ac mae pandemig COVID-19 wedi datgelu effeithiau anghydraddoldeb ar iechyd ac yn economaidd gymdeithasol. Mae cynrychiolaeth gynyddol o bobl BAME ar gynghorau yn hanfodol er mwyn sicrhau bod pobl BAME yn cael eu cynrychioli ac yn cyfrannu eu profiadau bywyd i'r broses benderfynu.

96. Mae Cynlluniau Cydraddoldeb Strategol Cynghorau yn amlinellu amcanion sydd yn dangos eu hymrwymiadau a'u camau cynlluniedig er mwyn hyrwyddo cydraddoldeb ac amrywiaeth, yn cynnwys fel cyflogwyr a chyrff cynrychioliadol. Bydd nifer o gynghorau hefyd yn cynnal amrywiaeth o weithgareddau er mwyn

hyrwyddo amrywiaeth mewn democratiaeth cyn etholiadau lleol 2022, fel yr amlinellir hynny uchod.

97. Bydd Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 yn cyflwyno dyletswydd 'cyfranogiad cyhoeddus' ar awdurdodau lleol fydd yn cynnwys annog pobl i gyfranogi yn y broses benderfynu a hyrwyddo ymwybyddiaeth o sut mae dod yn aelod o'r cyngor. Mae mwy o fanylion ar agweddau o Ddeddf 2021 sydd yn cyfrannu at amrywiaeth ar gael yn Atodiad C.
98. Yn aml mae amseroedd cyfarfod y cynghorau yn cael ei amlygu fel problem i nifer o gynghorwyr, ac ar brydiau fel datgymhelliad i rai pobl sefyll. Mae cynghorau yn adolygu eu amseroedd cyfarfod o leiaf un waith y tymor ac mae nifer yn caniatáu i bwyllgorau gael mwy o hyblygrwydd er mwyn siwtio aelodau'r pwyllgor.
99. Ond mae gan gynghorwyr gefndiroedd amrywiol ac ymrwymadau personol, gofalu a phroffesiynol amrywiol; felly maen annhebygol y bydd amseroedd cyfarfod y cyngor fyth yn mynd i fod yn gyfleus i'r holl aelodau. Er enghraifft, efallai y byd yn haws i gynghorydd sydd â phlentyn ifanc gyfarfod yn ystod y dydd, tra byddai'n well gan aelod arall gyfarfod gyda'r nos, yn ddibynnol ar ymrwymadau gwaith, trefniadau ysgol neu argaeledd gofal plant.
100. Un opsiwn yr awgrymwyd yn y Rhwydwaith Aelodau Cabinet Cydraddoldeb oedd y dylai cyfarfodydd unrhyw bwyllgor gael ei amrywio yn ystod y flwyddyn rhwng dydd a min nos fel nad yw aelodau yn gorfod cymryd yr un amser i fwrdd o'r gwaith bob amser neu drefnu gofal plant. Hefyd nodwyd y dylai pobl gael eu hysbysu cyn sefyll y gallai amseroedd cyfarfodydd amrywio ac y gellid eu newid, yn ddibynnol ar safbwyntiau y cynghorwyr etholedig newydd.
101. Efallai byddai'r newidiadau parhaol posibl i drefniadau cyfarfod er mwyn eu cynnal o bell yn lleihau'r amser sydd ei angen ar gyfer teithio i gyfarfodydd, ond efallai y byddai aelodau â chyfrifoldebau gofal yn dal angen amseroedd cyfarfod amrywiol oherwydd nad yw'n bosibl darparu gofal a mynychu cyfarfod ar yr un pryd.
102. Yn draddodiadol mae gan y Senedd yng Nghaerdydd a San Steffan gyfnodau o doriad, yn cynnwys Toriad hir dros yr haf. Mae dulliau o amserlennu cyfarfodydd a busnes swyddogol y cyngor yn amrywio o un awdurdod i'r llall. Mae gan rai cynghorau doriad swyddogol dros yr Haf, nid yw rhai yn amserlennu cyfarfodydd yn ystod gwyliau ysgol neu maent yn cynnal llai o gyfarfodydd. Efallai bod cynghorwyr gyda phlant ysgol yn wynebu anfantais os bydd cyfarfodydd y cyngor yn cael eu hamserlennu yn ystod y gwyliau, a gall hynny hefyd fod yn ddatgymhelliad i sefyll.
103. Mae'r gweithgor wedi awgrymu y gallai'r Cynghorau, yn ychwanegol at eu Cynlluniau Cydraddoldeb Strategol, ymrwymo i fod yn Gynghorau Amrywiol, gan gyhoeddi 'Datganiad Amrywiaeth' neu Gynnig gan y Cyngor sydd yn amlinellu eu bwriad i sicrhau deilliannau cydradd i bawb drwy fynd ati i weithio er mwyn

ysgogi newid diwylliannol a strwythurol a gweithio'n rhagweithiol i hyrwyddo cydraddoldeb a dileu'r rhwystrau i gyfranogiad unrhyw unigolyn yn yr economi a bywyd cyhoeddus a chymdeithasol. Byddai'r ymrwymiad yma yn canolbwyntio ar sicrhau bod grwpiau a dangynrychiolir yn gyfranogwyr mwy actif mewn ymgysylltu a phenderfyniadau. Dangos ymrwymiad cyhoeddus i wella amrywiaeth a diwylliant agored a chroesawgar i bawb cyn etholiadau 2022.

104. Gallai ymrwymiad gan bob awdurdod lleol i fod yn Gyngor Amrywiol gynnwys

- Sefydlu 'Llysgenhadon Amrywiaeth' ar gyfer pob grŵp gwleidyddol yn y cyngor allai, drwy weithio gyda'i gilydd a'u cymdeithasau pleidiau lleol, annog recriwtio aelodau o grwpiau a dangynrychiolir.
- Annog a chefnogi Penaethiaid Gwasanaethau Democrataidd, Swyddogion Etholiadau / Timau Cyfathrebu a/neu Bwyllgorau Gwasanaethau Democrataidd i gynnal proses allgymorth democrataidd er mwyn hyrwyddo rôl y cynghorydd lleol, er enghraifft mewn ysgolion neu mewn cymunedau a dangynrychiolir.

105. **Mae enghraifft ddrafft o beth ellid ei gynnwys mewn Datganiad Cyngor Amrywiol yn gynnwysedig yn Atodiad D. Cynigir bod Datganiad drafft, fyddai'n cael ei addasu a'i fabwysiadu'n lleol, yn cael ei ddatblygu mewn ymgynghoriad ag awdurdodau lleol a phartner sefydliadau.**

106. **Argymhellir bod y Cyngor yn**

106.1 Cytuno i annog datganiad erbyn Gorffennaf 2021 gan gynghorau yng Nghymru, ynghylch bod yn 'Gynghorau Amrywiol'; er mwyn ymrwymo i:

- **Ddarparu ymrwymiad clir a chyhoeddus i wella amrywiaeth;**
- **Dangos diwylliant agored a chroesawgar i bawb;**
- **Ystyried amrywio amseroedd cyfarfod y cyngor a chytuno ar gyfnodau o doriad er mwyn cefnogi cynghorwyr ag ymrwymadau eraill; a**
- **Sefydlu cynllun gweithredu o weithgareddau cyn etholiadau lleol 2022.**

Targedau Amrywiaeth

107. Anogwyd pleidiau gwleidyddol, drwy raglen Amrywiaeth mewn Democratiaeth, i ymrwymo i dargedau o ran rhywiau yn etholiadau 2017, ac ymrwymodd Llafur Cymru, er enghraifft, i enwebu merched mewn 40% o seddi y gellid eu hennill.

108. Mae mentrau eraill, megis 50-50 erbyn 2020 eisoes wedi mabwysiadu targedau, ac mae 'Strategaeth amrywiaeth a chynhwysiant ar gyfer penodiadau cyhoeddus'³ Llywodraeth Cymru yn cynnwys gweithredu fel a ganlyn:

'Llywodraeth Cymru i ymgynghori, ac os bydd hynny yn ddymunol, pennu targedau cyffredinol ar draws yr holl Fyrddau yng Nghymru ar gyfer pobl BAME, anabl, LGBT+ a phobl ifanc a grwpiau economaidd gymdeithasol, gan gydnabod bod gan Fyrddau unigol ofynion penodol amrywiol.'

109. Gellid cynnwys targedau mewn unrhyw 'Ddatganiad Amrywiaeth' (os cytunir ar ddull o'r fath).

110. Ond mae yna safbwyntiau cymysg ar werth targedau. Mae targedau yn cynnig ffocws, yn dangos uchelgais ac ymrwymiad sefydliad ac yn darparu 'bachyn' defnyddiol at ddibenion hyrwyddo a chysylltiadau cyhoeddus. Ond, mae angen i dargedau fod yn realistig, ac oherwydd ein bod yn dechrau o fan cychwyn isel o ran amrywiaeth ymgeiswyr a chynghorwyr, efallai na fydd targedau o'r fath yn ymddangos yn ddigon uchelgeisiol.

111. Hefyd, tra bod cynghorau a CLILC yn ceisio pennu targedau er mwyn dangos uchelgais ac ymrwymiad ac yn gallu darparu ystod o weithgareddau a diwygiadau er mwyn annog mwy o ymgeiswyr, gan sefydliadau eraill, a leidiau gwleidyddol yn benodol, mae'r dylanwad mwyaf ar p'un a ellir cyrraedd y targedau hynny ai peidio. Petai cynghorau yn pennu targedau lleol, gellid eu beirniadu am beidio â chyrraedd targedau nad ydynt i raddau helaeth o fewn eu rheolaeth.

112. Mewn cyfarfod diweddar o Arweinwyr Grŵp CLILC awgrymwyd y gallai targedau cyffredinol ar gyfer ardal awdurdod cyfan fod yn cyraeddadwy efallai, er bod targedau ar lefel Ward yn anodd o ganlyniad i heriau recriwtio.

113. **Argymhellir bod Cyngor CLILC yn darparu safbwyntiau ar fabwysiadu targedau amrywiaeth lleol neu genedlaethol.**

Cwotâu neu Seddi Cadw

114. Casglodd y Comisiwn Llywodraeth Leol yn 2017 bod "Deiliadaeth mewn cynghorau lleol yn golygu bod dynion yn elwa yn anghymesur ...[a]...mae arafwch newid yn cael ei yrru'n sylweddol gan ddeiliadaeth." Yn ôl y Ganolfan Etholiadau, yn etholiadau lleol Cymru yn 2017, safodd 895 o ddeiliaid swyddi yn yr etholiad (ar draw 71% o seddi) gyda 633 neu 77% yn cael eu hail-ethol. I grynhoi, mae deiliaid seddi yn fwy tebygol o gael eu hail-ethol nag ymgeiswyr eraill oherwydd eu proffil, enw da neu hanes, ac oherwydd bod y rhan fwyaf o gynghorwyr yn ddynion gwyn hŷn, mae'r rhan fwyaf o ddeiliaid seddi llwyddiannus yn ddynion gwyn hŷn. Felly mae effaith deiliadaeth wedi achosi i rai ymgyrchwyr alw am derfynau tymor, cwotâu neu restr fer o ferched yn unig.

³ https://gov.wales/sites/default/files/publications/2020-02/diversity-and-inclusion-strategy-for-public-appointments-action-plan-year1-2020-21_0.pdf

115. Eisoes mae Llywodraeth Cymru yn ddadleuol wedi ceisio tacllo mater deiliadaeth gyda Chynllun Ffarwel Euraidd yn 2002, a chynnig Papur Gwyn 2015 i gyflwyno terfynau cyfnod i gynghorwyr, a wrthodwyd yn gyffredinol gan lywodraeth leol.
116. Yn ôl Sefydliad Rhyngwladol Democratiaeth a Chymorth Etholiadol, defnyddir pedwar math o gwotâu ledled y byd heddiw. Cwotâu ymgeiswyr cyfreithiol neu wirfoddol a seddi cadw cyfreithiol neu wirfoddol. Gellir defnyddio seddi cadw, er enghraifft, er mwyn rheoli nifer y merched a etholir. Gellir cyflwyno'r rhain fel cam dros dro a gellir eu defnyddio ar lefel leol a chenedlaethol.
117. Nid yw CLILC erioed wedi cynnig mabwysiadu cwotâu fel un o bolisiau ffurfiol CLILC, er y cefnogwyd cwotâu rhywiau gan gyn Arweinydd CLILC, y Farwnes Wilcox o Gasnewydd, ac eisoes mae CLILC wedi amlinellu dau fodel 'Seddi Cadw' ar gyfer trafodaeth:
- Seddi Cadw lleol ac wedi eu targedu i Ferched yn Unig ar gyfer pob isetholiad yn ystod tymor cynghorau. Petai seddi gwag o'r fath yn cael eu targedu drwy gytundeb gwirfoddol rhwng y prif bleidiau gwleidyddol i gynnig rhestrau ymgeiswyr fyddai'n cynnwys merched yn unig, gellid gwella cydbwysedd rhwng y rhywiau hyd at 5% yn ystod tymor cynghorau.
 - Gallai dull ehangach, fyddai efallai yn golygu rhai newidiadau i gyfraith etholiadol mewn perthynas â'r broses enwebu, olygu bod dull cyffelyb yn cael ei fabwysiadu ar gyfer seddi 'gwag' pan fo cynghorwyr wedi penderfynu rhoi'r gorau neu ymddeol yn yr etholiad. Petai cynghorwyr o'r fath yn gallu ymrwymo i neu hysbysu am eu bwriad i roi'r gorau erbyn trefn amser oed yn ddigon cynnar, gallai pleidiau gwleidyddol gytuno i gynnig rhestrau ymgeiswyr o ferched yn unig ar gyfer 'seddi gwag' o'r fath, a gallai hynny arwain at newid o 10-15% o ran cydbwysedd rhwng y rhywiau mewn etholiad. Gydag effaith etholiadol mor gyflym, mae'n bosibl y gellid cyflawni cydbwysedd rhwng y rhywiau mewn llywodraeth leol mewn cyfnod o 5 mlynedd yn ystod 2 etholiad.
118. Mae cynlluniau megis cwotâu yn rhai dadleuol, ac mae yna dal ansicrwydd ynghylch y sail gyfreithiol mewn perthynas â chwotâu statudol a'r awydd gwleidyddol i ddefnyddio cwotâu gwirfoddol. Mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu ystyried a ddylid cyflwyno cwotâu rhywiau yng Nghymru. Mae'r Ford Gron Weinidogol wedi cael ei hysbysu y gallai fod yna gyfyngiadau cyfreithiol ynghylch cymhwysedd y Senedd, a gallai hynny atal cwotâu statudol rhag cael eu cyflwyno, hyd yn oed petai Llywodraeth Cymru yn mabwysiadu cwotâu fel polisi. Mae 'Gwneud y Peth Iawn' Cynghrair Hiliol Cymru yn casglu '...mae'n anghyfreithlon cadw pob sedd ar gyfer unrhyw nodwedd benodol, ac eithrio ar gyfer merched, a gellir ond sefydlu cwotâu mewn perthynas â merched, a dim nodweddion gwarchoddedig eraill.'

119. Mae cwotâu mwy ffurfiol neu statudol wedi cael eu hargymell yn draddodiadol fel ffordd o fynd i'r afael yn gyflym ag anghydbwysedd o ran amrywiaeth ac effeithiau deiliadaeth ar barhad diffyg amrywiaeth. Mae'r Gymdeithas Diwygio Etholiadol, Cymdeithas Fawcett a'r Cyngor Prydeinig, yn galw am gyflwyno deddfwriaeth ar gyfer cwotâu (tua 40-45%) ar gyfer ymgeiswyr benywaidd mewn etholiadau. Mae sefydliadau eraill, megis Rhwydwaith Cydraddoldeb Merched Cymru, Chwarae Teg a Grŵp Arbenigol ar Amrywiaeth mewn Llywodraeth Leol yn galw am hyn hefyd, ond nid ydyn yn nodi y dylai hynny gael ei sefydlu mewn deddfwriaeth.

120. Mae ymchwil helaeth gan y sefydliadau uchod a phwyllgor y Senedd, yn awgrymu bod tangynrychiolaeth yn cael ei achosi yn aml gan y ffordd y mae ymgeiswyr yn cael eu dewis a'u hethol, a maent yn galw am gamau uniongyrchol er mwyn creu chwarae teg fel y gall merched gael eu cynrychioli'n well.

121. Y materion maent yn eu disgrifio yw tuedd etholwyr a phrosesau a diwylliant grŵp pleidiau. Nid yw llawer yn cael chwarae teg o ganlyniad i duedd ymwybodol neu ddiarwybod, gaiff ei meithrin gan y ddelwedd o ddeiliaid seddi a diwylliant grwpiau a phleidiau gwleidyddol. Y ddelwedd o'r unigolyn gorau ar gyfer y swydd, boed hynny yn ddiarwybod neu beidio, yw dyn gwyn canol oed, dosbarth canol, oherwydd mai dyna'r ddelwedd draddodiadol o gynghorydd nodweddiadol. Mae'r llwybrau a'r prosesau dethol yn draddodiadol yn cefnogi'r sefyllfa honno.

122. Mae ymchwil a gynhaliwyd gan Rwydwaith Cydraddoldeb Merched Cymru (Atodiad B) yn nodi –

- "Ymysg yr ugain gwlad sydd yn perthyn i Sefydliad Diogelwch a Chydweithredu yn Ewrop (OSCE) sydd wedi gweld y twf mwyaf yng nghyfran merched mewn seneddau yn ystod y degawd olaf...mae eu hanner wedi cyflwyno cwotâu cyfreithiol. I'r gwrthwyneb, ymysg yr ugain gwlad OSCE sydd yn llusgo o ran twf....nid oedd yr un wedi gweithredu cwotâu cyfreithiol.
- Erbyn hyn mae 100 o wledydd ledled y byd wedi sefydlu rhyw fath o gwotâu rhywiau ac mae 40 hefyd yn eu defnyddio ar gyfer grwpiau sydd yn rhyngblethu, megis merched BAME."

123. Mae'r Sefydliad Rhyngwladol ar gyfer Democratiaeth a Chymorth Etholiadol wedi amlinellu nifer o 'fanteision ac anfanteision' ynghylch cwotâu:

Anfanteision:

- Mae cwotâu yn mynd yn erbyn egwyddor cyfle cyfartal i bawb, oherwydd bod merched yn cael ffafriaeth ar draul dynion.
- Mae cwotâu yn annemocrataidd, oherwydd mai'r pleidleiswyr ddylai allu penderfynu pwy a etholir.
- Mae cwotâu yn awgrymu bod gwleidyddion yn cael eu hethol oherwydd eu rhyw ac nid oherwydd eu cymwysterau a bod ymgeiswyr mwy cymwys yn cael eu gwahardd.

- Nid yw nifer o ferched eisiau cael eu hethol dim ond oherwydd eu bod yn ferched.
- Mae cyflwyno cwotâu yn creu gwrthdaro sylweddol mewn pleidiau.
- Mae cwotâu yn mynd yn groes i egwyddorion democratiaeth ryddfrydol.

Manteision:

- Nid yw cwotâu ar gyfer merched yn gwahaniaethu ond yn digolledu am rwystrau gwirioneddol sydd yn rhwystro merched rhag cael eu cyfran deg o seddi gwleidyddol.
- Mae cwotâu yn golygu bod yna nifer o ferched gyda'i gilydd mewn pwyllgor neu gynulliad, ac mae hynny yn lleihau y straen y mae'r unig ferch yn ei brofi'n aml.
- Mae gan ferched yr hawl fel dinasyddion i gael cynrychiolaeth gyfartal.
- Mae angen profiadau merched mewn bywyd gwleidyddol.
- Mae ethol yn ymwneud â chynrychiolaeth, nid cymwysterau addysgol.
- Mae merched yr un mor gymwys â dynion, ond mae cymwysterau merched yn cael eu hisraddio neu eu lleihau mewn system wleidyddol sydd yn cael ei meddiannu gan ddynion.
- Y pleidiau gwleidyddol sydd yn rheoli enwebiadau mewn gwirionedd, ac nid y pleidleiswyr i raddau helaeth sydd yn penderfynu pwy gaiff ei ethol; felly nid yw cwotâu yn tramgwyddo ar hawliau pleidleiswyr.
- Efallai bod cyflwyno cwotâu yn achosi gwrthdaro, od efallai mai dros dro yn unig y bydd hynny.
- Gall cwotâu gyfrannu at broses o ddemocrateiddio drwy wneud i'r broses enwebu fod yn fwy tryloyw a ffurfiol.

124. Mae'r prif ddadleuon o blaid cyflwyno cwotâu yn ymwneud nid yn unig â sicrhau cydraddoldeb ac adlewyrchu cymdeithas ehangach yn well, ond oherwydd bod profiadau bywyd mwy amrywiol yn arwain at benderfyniadau mwy cytbwys; byddai nid yn unig yn cryfhau llais merched, ond hefyd yn effeithio ar natur y drafodaeth a'r penderfyniadau fyddid yn cael eu gwneud. Mae nifer o sefydliadau yn dadlau mai cwotâu yw'r unig ffordd i greu newid sylweddol o ran amrywiaeth, a hynny yn seiliedig ar dystiolaeth o effaith pan maent wedi cael eu cyflwyno, ond hefyd y cynnydd araf o ran newid amrywiaeth mewn llywodraeth leol ac amrywiaeth mewn gwleidyddiaeth y DU yn gyffredinol. Ond mae cwotâu yn dal yn gysyniad gaiff ei herio ac nid ydynt wedi cael eu cefnogi'n gyffredinol pan y'u hystyriwyd yn flaenorol mewn cyd-destun Cymreig. Roedd yna safbwyntiau cymysg ymysg aelodau'r gweithgor a mynegodd nifer o arweinwyr bryderon ynghylch cyflwyno cwotâu yn ystod trafodaeth Ford Gron 'Grym Cyfartal Llais Cyfartal' y Gymdeithas Diwygio Etholiadol ym mis Hydref 2020.

125. Mae rhwydwaith Aelodau'r Cabinet Cydraddoldeb hefyd wedi ystyried y risgiau ynghylch 'cwotâu', yn benodol o ran canfyddiad y cyhoedd oherwydd gellid

ystyried bod ymgeiswyr amrywiol yn arwydd o docynistiaeth, a hynny yn tanseilio hygrededd ymgeiswyr o galiber uwch.

126. Argymhellir bod y Cyngor yn darparu safbwyntiau ynghylch cyflwyno cwotâu statudol neu wirfoddol ar gyfer etholiadau lleol Cymru.

Amrywiaeth CLILC

127. Mae cynrychiolaeth ar Gyngor CLILC yn un maes ble gallai awdurdodau lleol wneud gwahaniaeth cadarnhaol a dangos eu hymrwymiad i newid. Nid yw'n bosibl nodi gyda sicrwydd pa ganran o grwpiau a dangynrychiolir sydd ar y Cyngor oherwydd mai pob unigolyn ddylai nodi hynny eu hunain, ac ni chynhaliwyd yr ymarferiad hwnnw, ond er bod yna fwy o arweinwyr benywaidd nag erioed o'r blaen, nid oes gan y Cyngor gynrychiolaeth gyfrannol o ferched neu gynghorwyr BAME.

128. Nid oes gan rai awdurdodau lleol ond dau neu dri chynrychiolydd ar y Cyngor, ac felly byddai'n heriol iddynt newid eu haelodau yn arwyddocaol, ond gallai aelodau ystyried bod yna gyfle i awdurdodau fynd ati'n rhagweithiol i enwebu aelodau mwy amrywiol i Gyngor CLILC. Hefyd gallai Cyngor CLILC geisio penodi aelodau mwy amrywiol fel modelau rôl o ran rolau Llywydd neu Is-Lywydd, neu gynnwys mwy o gynghorwyr fel Hyrwyddwyr gwaith CLILC.

129. Argymhellion

Argymhellir bod Cyngor CLILC yn:

129.1 Cydnabod gwaith Gweithgor Trawsbleidiol CLILC ar Amrywiaeth mewn Democratiaeth;

129.2 cytuno i annog yr holl bleidiau gwleidyddol, drwy Grwpiau Gwleidyddol CLILC, i ymrwymo i weithgareddau rhagweithiol a chydlynol megis y rhai a restrir ym mharagraff 80 uchod er mwyn gwella amrywiaeth mewn democratiaeth llywodraeth;

129.3 mabwysiadu safbwynt ffurfiol sydd yn galw am gyflwyno grantiau adsefydlu i ddeiliaid cyflogau;

129.4 cytuno i annog pob cynghorydd i hawlio unrhyw lwfansau angenrheidiol neu dreuliau a;

129.5 cytuno i annog datganiad erbyn Gorffennaf 2021 gan gynghorau yng Nghymru, ynghylch bod yn 'Gynghorau Amrywiol'; er mwyn:

- **Ddarparu ymrwymiad clir a chyhoeddus i wella amrywiaeth;**
- **Dangos diwylliant agored a chroesawgar i bawb;**

- **ystyried amrywio amseroedd cyfarfod y cyngor a chytuno ar gyfnodau o doriad er mwyn cefnogi cynghorwyr ag ymrwymadau eraill; a**
- **sefydlu cynllun gweithredu o weithgareddau cyn etholiadau lleol 2022.**

129.6 darparu safbwyntiau ar fabwysiadu targedau amrywiaeth lleol; a

129.7 darparu safbwyntiau ynghylch cyflwyno cwotâu statudol neu wirfoddol ar gyfer etholiadau lleol Cymru.

Adroddiad wedi ei glirio gan:

Y Cyngorydd Mary Sherwood, Cydlefarydd CLILC ar Gydraddoldeb, Diwygio Lles a Gwrth-dlodi a Chyd Gadeirydd y Gweithgor

Y Cyngorydd Susan Elsmore, Cydlefarydd CLILC ar Gydraddoldeb, Diwygio Lles a Gwrth-dlodi a Chyd Gadeirydd y Gweithgor

Awdur: Daniel Hurford
Pennaeth Polisi

Sarah Titcombe
Swyddog Polisi a Gwella

E-bost: daniel.hurford@wlga.gov.uk

sarah.titcombe@wlga.gov.uk

ATODIAD A

Gweithgor CLILC Ar Amrywiaeth Mewn Democratiaeth Leol

Aelodau sydd wedi cyfrannu i'r gweithgor:

- Cyd Gadeirydd - Y Cynghorydd Mary Sherwood (Llafur), Cyd lefarydd CLILC ar Gydraddoldeb, Diwygio Lles a Gwrth-Dlodi, Dinas a Sir Abertawe
- Cyd Gadeirydd - Y Cynghorydd Susan Elsmore (Llafur), Cyd lefarydd CLILC ar Gydraddoldeb, Diwygio Lles a Gwrth-Dlodi, Aelod Cabinet dros Ofal Cymdeithasol, Iechyd a Lles, Cyngor Caerdydd
- Y Cynghorydd Cheryl Green (Democratiaid Rhyddfrydol), Cadeirydd Pwyllgor Craffu ar Drosolwg Corfforaethol, CBS Pen-y-bont ar Ogwr
- Y Cynghorydd Daniel De'Ath (Llafur), Arglwydd Faer, Cyngor Caerdydd
- Y Cynghorydd Lisa Mytton (Annibynnol), Dirprwy Arweinydd, CBS Merthyr Tydfil
- Y Cynghorydd Sara Jones (Ceidwadwyr), Aelod Cabinet dros Gyfiawnder Cymdeithasol a Datblygu Cymunedol, Cyngor Sir Fynwy
- Y Cynghorydd Cefin Campbell (Plaid Cymru), Aelod o Fwrdd Gweithredol Cymunedau a Materion Gwledig, Cyngor Sir Gaerfyrddin
- Y Cynghorydd Nicola Roberts (Plaid Cymru) Cadeirydd y Pwyllgor Trwyddedu a Chynllunio, Cyngor Ynys Môn
- Y Cynghorydd Dhanisha Patel (Llafur) Aelod Cabinet dros Les a Chenedlaethau'r Dyfodol, Cyngor Bwrdeistref Sirol Pen-y-bont ar Ogwr
- Y Cynghorydd Ann McCaffrey (Annibynnol), Cyngor Bwrdeistref Sirol Conwy
- Y Cynghorydd Jayne Cowan (Ceidwadwyr) Cyngor Caerdydd
- Y Cynghorydd Bablin Molik (Democratiaid Rhyddfrydol) Cyngor Caerdydd
- Y Farwnes Wilcox (Llafur), Cyngor Casnewydd oedd yn gadeirydd y gweithgor i ddechrau yn rhinwedd ei swydd fel Arweinydd CLILC.

Mae safbwyntiau hefyd wedi cael eu darparu drwy drafodaethau gyda aelodau a swyddogion:

- Rhwydwaith Aelodau Cabinet Cydraddoldeb
- Rhwydwaith Cadeiryddion Gwasanaethau Democratiaidd
- Rhwydwaith Penaethiaid Gwasanaethau Democratiaidd

Cymorth gan Swyddogion

- Daniel Hurford, Pennaeth Polisi (Gwella a Llywodraethu) CLILC
- Sarah Titcombe, Swyddog Polisi a Gwella (Gwasanaethau Democratiaidd) CLILC
- Dilwyn Jones Swyddog Cyfathrebu, CLILC
- Huw Evans, Pennaeth Gwasanaethau Democratiaidd, Dinas a Sir Abertawe

ATODIAD B

DYFYNIADAU O BAPUR BRIFFIO RHWYDWAITH CYDRADDOLDEB MERCHED (WEN) CYMRU

Yr achos o blaid cwotâu er mwyn creu cynrychiolaeth deg ac amrywiol

Chwefror 2020

Tystiolaeth sydd yn cefnogi cwotâu

- Mae tystiolaeth yn dangos mai cwotâu yw'r **'adnodd unigol mwyaf effeithiol ar gyfer cyflymu cynrychiolaeth merched ar gyff etholiadol.'**⁴
- Ymysg yr ugain gwlad sydd yn perthyn i Sefydliad Diogelwch a Chydweithredu yn Ewrop (OSCE) sydd wedi gweld y twf mwyaf yng nghyfran merched mewn seneddau yn ystod y degawd olaf...**mae eu hanner wedi cyflwyno cwotâu cyfreithiol. I'r gwrthwyneb, ymysg yr ugain gwlad OSCE sydd yn llusgo o ran twf....nid oedd yr un wedi gweithredu cwotâu cyfreithiol.**⁵
- Mae yna gefnogaeth ryngwladol i gwotâu rhywiau. Mae nifer o sefydliadau rhyngwladol, yn cynnwys Pwyllgor y Cenhedloedd Unedig ar Ddileu Gwahaniaethu (CEDAW), Platfform Gweithredu Beijing, yr UE a Chyngor Ewrop yn cefnogi eu defnyddio.
- Mae Iwerddon wedi defnyddio cwotâu yn llwyddiannus oedd yn ei gwneud yn ofynnol bod o leiaf 30 y cant o'r ymgeiswyr yr oedd pob plaid yn eu henwebu'n genedlaethol yn ferched (a hynny yn codi i 40 y cant ar ôl saith mlynedd). Bu cynnydd o 90 y cant yng nghanran yr ymgeiswyr benywaidd yn etholiad 2016 o'i gymharu ag etholiad 2011, a chynnydd cyfatebol o 40 y cant yn nifer y merched a etholwyd - 35 yn 2016 o'i gymharu â 25 yn 2011.⁶
- Erbyn hyn mae 100 o wledydd ledled y byd wedi sefydlu rhyw fath o gwotâu rhywiau ac mae 40 hefyd yn eu defnyddio ar gyfer grwpiau sydd yn rhyngblethu, megis merched BAME.
- Canfu adroddiad a gyhoeddwyd gan y Cenhedloedd Unedig yn 2021, bod gan 17 o'r 59 gwlad a gynhaliodd etholiadau yn 2011 gwotâu. Yn y gwledydd hynny, enillodd merched 27% o'r seddi seneddol o'i gymharu â 16% yn y gwledydd heb gwotâu.⁷

⁴ Drude Dahlerup et al., Atlas of Electoral Gender Quotas, International Institute for Democracy and Electoral Assistance [IDEA], IPU and Stockholm University, 2013.

⁵ Norris, P. and Krook, M. for OSCE, Gender equality in elected office: a six-step action plan, 2011

⁶ Brennan, M. and Buckley, F. 'The Irish legislative gender quota: the first election', Administration, vol 65(2), May 2017

⁷ <https://www.theguardian.com/politics/2013/aug/20/quotas-women-parliament-authors-edinburgh-book-festival>

Mathau a Gwotâu

Mae gwahanol fathau o gwotâu rhywiau wedi cael eu defnyddio mewn gwahanol wledydd, yn ddibynnol ar y system etholiadol ac amgylchiadau lleol. Mae'r Panel Arbenigol ar Ddiwygio Etholiadol⁸ yn disgrifio'r tri phrif fath fel hyn:

- Cwotâu ymgeiswyr sydd yn cyflwyno 'isafswm' ar gyfer y cyfran o ymgeiswyr gwrywaidd neu fenywaidd y mae plaid yn eu henwebu ar gyfer etholiad. Gellid cymhwyso'r rhain ar ffurf gefeillio etholaethau ar gyfer seddi Cyntaf i'r Felin (FPTP). Gellid eu cymhwyso hefyd i systemau aelodau lluosog megis STV neu Restr Hyblyg ar lefel etholaeth neu genedlaethol. Mae pleidiau yn Sgandinafia, Sbaen ac Awstria wedi mabwysiadu cwotâu cyffelyb yn wirfoddol, a hynny yn amrywio o 33 y cant i 50 y cant.
- Gofynion ar gyfer trefnu ymgeiswyr ar unrhyw elfen o restr yn y system. Mae cwotâu gwirfoddol o'r natur yma wedi cael eu defnyddio gan bleidiau yng Nghymru mewn etholiadau Cynulliad, er enghraifft sipio rhestrau ymgeiswyr rhanbarthol. (H.y. Rhestr ymgeiswyr bob yn ail yn ôl eu rhyw)
- 'Seddi cadw' y gellir ond ethol ymgeiswyr benywaidd. Mae'r math ym o gwota yn cael ei ddefnyddio'n eang yn Ne Asia, gwledydd Arabaidd ac Affrica Is-Sahara.

Engbreiffiau o Gymhelliannau a ddefnyddir:

- Mae gan Croatia cwotâu cyfreithiol rwymedig ac mae'n defnyddio cymhelliannau - ar gyfer pob AS sydd yn cynrychioli rhyw a dangynrychiolir, mae pleidiau gwleidyddol yn derbyn 10 y cant yn ychwanegol o'r swm a ragwelir am bob AS unigol;
- **Bosnia and Herzegovina:** ble mae 10 y cant o'r arian a ddarperir i bleidiau gwleidyddol yn cael ei rannu i bleidiau yn gyfatebol i nifer y seddi a ddelir gan ASau o'r rhyw sydd â llai o gynrychiolaeth yn yr awdurdodaeth honno,
- Gellid defnyddio blaendaliadau dau am bris un i ddau ymgeisydd o wahanol rywiau yng Nghymru - i ni byddai hynny yn ymddangos yn gymesur yng nghyd-destun ceisio sicrhau bod cydbwysedd rhwng y rhywiau yn y Cynulliad yn adlewyrchu'r cydbwysedd rhwng y rhywiau yn y cymunedau mae'n eu gwasanaethu.⁹

www.wenwales.org.uk / @wenwales

⁸ Senedd sydd yn gweithio i Gymru, Adroddiad y Panel Arbenigol ar Ddiwygio Etholiadol y Cynulliad, Tachwedd 2017

⁹ Senedd sydd yn gweithio i Gymru, Adroddiad y Panel Arbenigol ar Ddiwygio Etholiadol y Cynulliad, Tachwedd 2017

ATODIAD C

DEDDF LLYWODRAETH LEOL AC ETHOLIADAU (CYMRU) 2021

Mae Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 yn cynnwys darpariaethau fydd yn cyfrannu at amrywiaeth mewn democratiaeth llywodraeth leol. Sef:

- Hawl i rannu swydd i aelodau gweithredol a chadeiryddion pwyllgorau
- Dyletswydd ar brif gynghorau i greu Strategaeth Cyfranogiad Cyhoeddus ac i adolygu hynny yn rheolaidd. Bydd hynny yn cynnwys annog pobl i gyfranogi mewn proses benderfynu a hyrwyddo ymwybyddiaeth o sut mae dod yn aelod o'r cyngor.
- Dyletswydd ar arweinwyr grwpiau i hyrwyddo a chynnal safonau ymddygiad uchel ymysg aelodau eu grŵp.
- Darlledu cyfarfodydd y Cyngor llawn yn electronig i ddechrau, a chyfarfodydd eraill i gael eu cyhoeddi yn ddiweddarach, yn dilyn ymgynghori parhaus rhwng LIC a chynghorau.
- Mynychu aml-leoliad ar gyfer cyfarfodydd cyngor yn cynnwys mynychu personol, hybrid ac o bell.
- Darpariaethau sydd yn galluogi'r uchafswm cyfnod o absenoldeb ar gyfer pob math o absenoldeb teuluol ar gyfer aelodau awdurdodau lleol i gael eu nodi mewn rheoliadau, ac absenoldeb mabwysiadu i adlewyrchu yr hyn sydd ar gael i gyflogeion.

ATODIAD D

DATGANIAD Y CYNGOR AMRYWIAETH (DRAFFT)

Mae'r canlynol yn darparu datganiad drafft. Cynigir bod hyn yn cael ei ddatblygu ymhellach mewn ymgynghoriad ag awdurdodau, sefydliadau cynrychioliadol, a bydd yn cael ei hysbysu gan flaenoriaethau ymddangosol o gynlluniau gweithredu ar amrywiaeth a chydraddoldeb y cynghorau eu hunain, a blaenoriaethau ymddangosol o Gynllun Gweithredu ar Gydraddoldeb Hiliol Llywodraeth Cymru.

Mae'r Cyngor hwn yn ymrwmo i fod yn Gyngor Amrywiol. Rydym yn cytuno i

- Ddarparu ymrwymiad clir a chyhoeddus i wella amrywiaeth mewn democratiaeth
- Dangos diwylliant agored a chroesawgar i bawb, a hyrwyddo'r safonau ymddygiad uchaf
- Llunio Cynllun Gweithredu Cyngor Amrywiol lleol cyn etholiadau lleol 2022. Yn cynnwys:
 - Penodi 'Llysgenhadon Amrywiaeth' ar gyfer pob grŵp gwleidyddol yn y cyngor er mwyn gweithio gyda'i gilydd a'u cymdeithasau pleidiau lleol er mwyn annog recriwtio ymgeiswyr o grwpiau a dangynrychiolir.
 - Annog a galluogi pobl o grwpiau a dangynrychiolir i sefyll mewn etholiadau drwy ddarparu gweithgareddau megis rhaglenni mentora a chysgodi a digwyddiadau gwybodaeth a dysgu i bobl sydd â diddordeb mewn sefyll ac ymgeiswyr swyddogol.
 - Ymgysylltu â chyfranogiad rhagweithiol gyda grwpiau cymunedol lleol a phartner sefydliadau sydd yn cefnogi a chynrychioli grwpiau a dangynrychiolir.
 - Sicrhau bod yr holl aelodau ac ymgeiswyr yn cwblhau arolwg ymgeiswyr a chynghorwyr Llywodraeth Cymru a dosberthir ar adeg etholiad.
 - Pennu targedau uchelgeisiol i ymgeiswyr o grwpiau a dangynrychiolir yn etholiadau lleol 2022.
- Gweithio ar y safonau ar gyfer cymorth a datblygi i aelodau a nodir yn Siarter Cymru ar gyfer Cymorth a Datblygu i Aelodau.
- Dangos ymrwymiad i dyletswydd gofal dros Gynghorwyr drwy:
 - Ddarparu mynediad i wasanaethau cwnsela i bob cynghorydd
 - Ystyried diogelwch alles cynghorwyr pryd bynnag maent yn perfformio eu rolau fel cynghorwyr.
 - Arddel ymagwedd dim goddefiant tuag at fwlio ac aflonyddu gan aelodau, yn cynnwys drwy rwydweithiau cyfryngau cymdeithasol.
- Darparu hyblygrwydd ym musnes y cyngor drwy
 - Adolygu ac amrywio amseroedd cyfarfodydd yn rheolaidd
 - Annog a chefnogi mynychu cyfarfodydd o bell a
 - Chytuno ar gyfnodau o doriadau er mwyn cefnogi cynghorwyr sydd ag ymrwymadau gofal neu waith.
- Sicrhau bod yr holl aelodau yn derbyn y lwfansau a'r cyflogau y mae ganddynt hawl eu derbyn, ac yn benodol unrhyw ad-daliadau am gostau

gofal, fel bod yr holl aelodau yn derbyn cydnabyddiaeth deg am eu gwaith ac nad yw rôl yr aelodau yn gyfyngedig i'r rhai all ei fforddio.

- Sicrhau bod cynghorwyr o grwpiau a dangynrychiolir yn cael eu cynrychioli pryd bynnag fo'n bosibl mewn rolau proffil uchel a dylanwad uchel.

Dyddiad /Date:
Gofynnwch am/Please ask for:
Llinell uniongyrchol/Direct line:
Eboest/Email:

15 Ebrill 2021
Daniel Hurford
029 20468615
daniel.hurford@wlga.gov.uk

At:
Arweinwyr Grwpiau
Cadeiryddion Cynghorau
Cadeiryddion Pwyllgorau Gwasanaethau Democrataidd

cc Cyngor CLILC, Prif Weithredwyr a Phenaethiaid Gwasanaethau Democrataidd

Annwyl gydweithwyr,

Amrywiaeth mewn Democratiaeth

Wrth i'r sylw yn amlwg ganolbwyntio ar etholiadau'r Senedd mewn ychydig dros fis, mae'n bwysig ein bod yn edrych ymlaen ac yn dechrau cynllunio ar gyfer etholiadau lleol ym mis Mai 2022.

Un o negeseuon allweddol Academi Arweinyddiaeth CLILC yw 'rydych angen bod yn ddigon cyffredin i fod yn gynghorydd, ond hefyd yn ddigon arbennig i fod yn gynghorydd.'

Does dim amheuaeth bod cynghorwyr wedi bod yn arbennig yn ystod y deuddeg mis diwethaf o'r pandemig coronafeirws. Ond i fod yn 'gyffredin', mae cynghorwyr hefyd angen bod fel y bobl maent yn eu cynrychioli ac adlewyrchu amrywiaeth y cymunedau a wasanaethir ganddynt. Er gwaethaf camau ac ymgyrchoedd blaenorol, mae cynnydd wedi bod yn araf ac rydym i gyd yn cydnabod bod yna ddiffyg amrywiaeth yn ein cynghorau.

Rydym angen mwy o ferched, mwy o bobl ifanc, mwy o bobl Dduon, Asiaidd a Lleiafrif Ethnig, mwy o ymgeiswyr anabl a LGBTQ+ yn sefyll yn 2022.

Felly, mae CLILC wedi ymrwymo i wneud newid sylweddol mewn amrywiaeth llywodraeth leol yn etholiadau lleol 2022. Roedd Cyngor CLILC wedi cymeradwyo'r adroddiad Amrywiaeth a Democratiaeth sydd wedi'i amgau mewn cyfarfod arbennig yn gynharach y mis hwn. Mae'r gwaith yn gwblhad gwaith gweithgor trawsbleidiol ac yn adeiladu ar y cynlluniau gweithredu ac uchelgeisiau cynghorau a phartneriaid.

Dr Chris Llewelyn
Prif Weithredwr
Chief Executive

Cymdeithas Llywodraeth
Leol Cymru
Tŷ Llywodraeth Leol
Rhodfa Drake
CAERDYDD CF10 4LG
Ffôn: 029 2046 8600

Welsh Local Government
Association
Local Government
House
Drake Walk
CARDIFF CF10 4LG
Tel: 029 2046 8600

wlga.cymru
wlga.wales

@WelshLGA

Croesawn ohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg a byddwn yn ymateb i ohebiaeth yn yr un iaith.

Ni fydd defnyddio'r naill iaith na'r llall yn arwain at oedi.

We welcome correspondence in Welsh and English and will respond to correspondence in the same language.
Use of either language will not lead to a delay.

Roedd trafodaeth Cyngor CLILC yn angerddol ac yn flaengar ac roedd yna gefnogaeth unfrydol ar gyfer camau cydweithredu chyfunol ar draws y teulu llywodraeth leol ac o fewn pleidiau gwleidyddol.

Bydd CLILC yn bwrw ymlaen gyda nifer o gamau yn genedlaethol ac rydym eisoes wedi lansio gwefan <https://www.byddwchyngynghorydd.cymru/>. Fel Arweinwyr Grŵp, byddwn yn gwneud sylwadau i bleidiau gwleidyddol i gymryd camau a gwneud cynnydd a byddwn hefyd yn cyflwyno'r achos i Lywodraeth Cymru a'r Panel Taliad Cydnabyddiaeth Annibynnol y dylai cynghorwyr gael hawl i 'grantiau ailsefydlu' (a elwir yn daliadau dileu swydd) os byddant yn colli eu sedd mewn etholiad.

Roedd y Cyngor yn cydnabod y gwaith amrywiaeth sydd eisoes ar y gweill yn lleol ond roedd yn galw am gamau lleol ar y cyd ac uchelgeisiol. Felly, byddem yn ddiolchgar os gallech weithio gyda'ch cydweithwyr gwleidyddol a blaenoriaethu camau lleol, gan hybu'r lwfansau a dderbynnir gan aelodau a datblygu datganiadau 'Cyngor Amrywiol' erbyn yr haf.

Mae lwfans Aelodau yn chwarae rôl ganolog i annog mwy o amrywiaeth; gall rhai cynghorwyr gael eu heffeithio yn anghyfartal os ydynt ar incwm isel neu â chyfrifoldebau gofalu. Mae llawer o gynghorwyr yn cael eu anghymell rhag hawlio eu hawl llawn i lwfansau, fel ad-daliad costau gofal neu deithio, oherwydd pwysau gan gyfoedion neu'r cyhoedd. Felly, roedd Cyngor CLILC yn unfryd ein bod angen mabwysiadu diwylliant ble mae holl gynghorwyr yn cael eu hannog a'u cefnogi i hawlio unrhyw lwfans neu dreuliau angenrheidiol sydd ganddynt hawl iddynt, ac rydym yn gofyn i chi arwain ac annog y diwylliant hwn yn lleol.

Roedd Cyngor CLILC hefyd yn cytuno'n unfrydol y dylai holl gynghorau ymrwymo i ddatganiad erbyn Gorffennaf 2021 ar ddod yn 'Gynghorau Amrywiol' yn 2022, i ddarparu ymrwymiad clir, cyhoeddus i wella amrywiaeth. Mae'r adroddiad yn cynnwys Datganiad 'amlinellol' i:

- Ddarparu ymrwymiad clir, cyhoeddus i wella amrywiaeth;
- Dangos diwylliant agored a chroesawgar i bawb;
- Ystyried amrywio amseroedd cyfarfodydd y cyngor a chytuno ar gyfnodau toriad i gefnogi cynghorwyr gydag ymrwymadau eraill; a
- Paratoi cynllun gweithredu gweithgaredd cyn etholiadau lleol 2022.

Fodd bynnag, mae'n bosibl y bydd Cynghorau yn dymuno cynnal camau neu ymrwymadau pellach o fewn eu Datganiadau yn unol â blaenoriaethau lleol.

Roedd Cyngor CLILC wedi trafod rhinwedd camau cadarnhaol ac roedd yna gefnogaeth i ddefnyddio cwotas gwirfoddol mewn etholiadau lleol; mae hyn yn fater i grwpiau a phleidiau lleol, ond ble mae camau gwirfoddol wedi eu mabwysiadu yn y gorffennol, bu cynnydd sylweddol o ran cydbwysedd rhwng y rhywiau. Roedd CLILC hefyd yn unfryd gytûn y dylai cynghorau osod targedau i gynrychioli'r cymunedau a wasanaethir ganddynt yn yr etholiadau nesaf.

Bydd gwaith amrywiaeth lleol Cynghorau yn cael ei gefnogi gan godi ymwybyddiaeth yn genedlaethol, cyhoedduswydd a chefnogaeth drwy CLILC a Llywodraeth Cymru. Bydd

Croesawn ohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg a byddwn yn ymateb i ohebiaeth yn yr un iaith.

Ni fydd defnyddio'r naill iaith na'r llall yn arwain at oedi.

**We welcome correspondence in Welsh and English and will respond to correspondence in the same language.
Use of either language will not lead to a delay.**

swyddogion CLILC yn cyfarfod Penaethiaid Gwasanaethau Democrataidd ym mis Ebrill i rannu syniadau a dulliau ar gyfer datblygu Datganiadau Cyngor Amrywiol Lleol.

Rydym yn hyderus y byddwch yn rhannu ymrwymiad Cyngor CLILC ac yn edrych ymlaen at weithio gyda chi i hybu Amrywiaeth a Democratiaeth a chyflawni ein huchelgais a rennir i sicrhau bod siambrau ein cynghorau yn adlewyrchu amrywiaeth y cymunedau a wasanaethir ganddynt yn well yn dilyn etholiadau lleol 2022.

Yn ddiffuant,

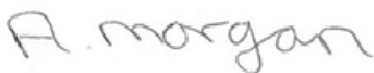
Cyng Huw David
**Swyddog Llywyddu
CLILC**

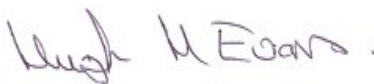
Cyng Mary Sherwood
**Cydlfarydd Cydraddoldeb
CLILC a Chydgadeirydd
Gweithgor**

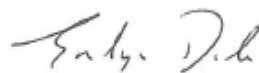
Cyng Susan Elsmore
**Cydlfarydd
Cydraddoldeb CLILC a
Chydgadeirydd
Gweithgor**

Cyng Andrew Morgan
Arweinydd CLILC

Cyng Hugh Evans
**Arweinydd Grŵp
Annibynnol CLILC**

Cyng Emlyn Dole
**Arweinydd Grŵp Plaid
Cymru CLILC**

Cyng Peter Fox
**Arweinydd Grŵp
Ceidwadwyr CLILC**

Croesawn ohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg a byddwn yn ymateb i ohebiaeth yn yr un iaith.

Ni fydd defnyddio'r naill iaith na'r llall yn arwain at oedi.

We welcome correspondence in Welsh and English and will respond to correspondence in the same language.

Use of either language will not lead to a delay.